

ISMA INFORMĀCIJAS
SISTĒMU
ANNO 1994 MENEDŽMĒNTA
AUGSTSKOLA

**ISMA University
of Applied Sciences**

Kherson State University

MILITARY OFFENCES AND WAR CRIMES: BACKGROUND, THEORY AND PRACTICE

Collective monograph

2023

*Recommended for printing and distribution via Internet
by the Academic Council of Baltic Research Institute
of Transformation Economic Area Problems according
to the Minutes № 4 dated 24.04.2023*

Reviewers:

Head of the Editorial Board – **Stratonov Vasyl Mykolaiovych** – Doctor of Law, Honored Lawyer of Ukraine, Academician of the National Academy of Higher Education Sciences of Ukraine, Professor at the Department of National, International Law and Law Enforcement, Kherson State University;

Djakons Romans – Doctor of Engineering, Professor, Academician, President of ISMA University of Applied Sciences;

Koval Alla Anatoliivna – Doctor of Law, Professor, Professor at the Department of Constitutional and Administrative Law and Process, Acting Vice-Rector for Research and International Cooperation, Petro Mohyla Black Sea National University;

Havlovska Alina Oleksandrivna – PhD in Law, Associate Professor, Acting Head of the Department of National, International Law and Law Enforcement, Kherson State University;

Dzyurbel Andriy Dariiovych – PhD in Law, Assistant Professor at the Department of Criminal Law and Process, West Ukrainian National University.

Military offences and war crimes: background, theory and practice :
collective monograph. Ed. by V.M. Stratonov. Riga, Latvia : «Baltija
Publishing», 2023. 876 p.

**ПЕРСПЕКТИВИ ТА НЕВІДВОРОТНІСТЬ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА ВЧИНЕННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ, ГЕНОЦИДУ,
АГРЕСІЇ ТА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ (ДІЯЛЬНІСТЬ
СПІЛЬНОЇ СЛІДЧОЇ ГРУПИ З РОЗСЛІДУВАННЯ ТЯЖКИХ
МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ В УКРАЇНІ (ЛІТ);
СПІВРОБІТНИЦТВО ІЗ МІЖНАРОДНИМ КРИМІНАЛЬНИМ
СУДОМ; ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ МІЖНАРОДНОГО
ТРИБУНАЛУ AD NOS ТОЩО) (ПРОДОВЖЕННЯ ОГЛЯДУ)¹**

Басиста І. В., Власова Г. П., Стратонов В. М.

ВСТУП

Окупація Росії – це геноцид. Скрізь, де українці повертають собі територію, вони рятують життя та відновлюють принцип, згідно з яким люди мають право не наражатися на катування, депортацію та вбивства – зазначив американський історик, професор Єльського університету, спеціаліст з історії Східної Європи Тімоті Снайдер². За десять місяців війни Національна поліція України розпочала понад 51 тис. кримінальних проваджень за фактами злочинів, вчинених військовослужбовцями РФ та їх пособниками³. За офіційними оприлюдненими даними Офісу Генерального Прокурора України

¹ Розпочато на шпальтах збірника Українська кримінальна юстиція в умовах війни: матеріали VIII (XXI) Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 9–11 червня 2022 року) / упорядник І. Б. Газдайка-Василишин. Львів: ЛьвДУВС, 2022. <https://www.lvduvs.edu.ua/uk/library/materialy-naukovykh-konferentsii.html> (Басиста І.В. Притягнення до відповідальності за вчинення воєнних злочинів, геноциду, агресії та злочинів проти людяності С. 17-44). Продовжено у розділі «Захист прав дітей та забезпечення їх безпеки за умов воєнних злочинів, геноциду, агресії та злочинів проти людяності» колективної монографії «Juvenile policy as a component of supporting Ukraine's national security and defense» (dedicated to the 53rd anniversary of the UN General Assembly adoption of the Declaration of the Rights of the Child and the 56th anniversary of the establishment of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs): Scientific monograph. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2023. P. 42-78. 552. <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/287/7881/16459-1> <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-276-0-2>

² 15 дуже важливих причин. Чому світові потрібна перемога України. NEW VOICE. 26 січня 2023 року. <https://nv.ua/ukr/opinion/putin-golovna-zagroza-timoti-snyder-pro-te-chomu-svitovi-potribna-peremoga-ukrajini-ostanni-novini-50299922.html>

³ Понад 51 тисячу кримінальних злочинів скоїли рашисти за 10 місяців війни. Інформаційне агентство АрміяInform. 25 грудня 2022 року. <https://armyinform.com.ua/2022/12/25/ponad-51-tysyachu-kryminalnyh-zlochyniv/>

станом на 28 грудня 2022 року зареєстровано 59571 воєнний злочин та 18117 злочинів проти національної безпеки України⁴ (серед них 6000 проваджень за державну зраду та колабораційну діяльність (4053 провадження, з яких 620 направлено до суду⁵), а вже станом на 19 січня 2023 року із зареєстрованих злочинів проти національної безпеки України показник розпочатих кримінальних проваджень щодо державної зради становив 1959, а щодо колабораційної діяльності – 4170⁶. Станом на 23 січня 2023 року показник злочинів агресії та воєнних злочинів збільшився до 65660. У «магістральній справі» щодо агресії РФ («24 лютого») значаться 636 підозрюваних із числа представників військово-політичного керівництва РФ⁷. Своєю чергою, за вказаний період та станом на 4 грудня 2022 року Управління Верховного комісара ООН з прав людини зафіксувало 17181 жертву серед цивільного населення, з них – 6702 загиблих і 10479 поранених⁸ (лише за два тижні січня 2023 року російські окупанти вбили 104 та поранили 284 людини із числа цивільних осіб⁹). Як передає Укрінформ з посиланням на повідомлення УВКПЛ, загалом найбільше постраждали жителі Донецької та Луганської областей. Відзначається, що причиною смертей та поранення стало переважно застосування зброї вибухової дії з широкою зоною ураження, включаючи обстріли з важкої артилерії, реактивних систем залпового вогню, ракет та авіаударів. Фактичні цифри щодо жертв є значно вищі, оскільки інформація з деяких місць, де тривають

⁴ Офіс Генпрокурора України: задокументовано понад 59 тисяч воєнних злочинів. Інформаційне агентство АрміяInform. 28 грудня 2022 року. <https://armyinform.com.ua/2022/12/28/ofis-genprokurora-ukrayiny-zadokumentovano-ponad-59-tysyach-voyennyh-zlochyniv/>

⁵ В Офісі генпрокурора відкрили понад шість тисяч справ за фактом держзради та співпраці з ворогом. 19 січня 2023 року. <https://regionews.ua/ukr/news/ukraine/1674120281-v-ofisi-genprokurora-vidkrili-ponad-shist-tisyach-sprav-za-faktom-derzhzradi-ta-spivpratsi-z-vorogom>

⁶ <https://armyinform.com.ua/2023/01/19/ofis-genprokurora-ukrayiny-zadokumentovano-ponad-65-tysyach-voyennyh-zlochyniv/>

⁷ <https://www.gp.gov.ua>

⁸ В Україні загинули понад 6700 цивільних – оновлені дані ООН. Укрінформ. 5 грудня 2022 року. <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3628388-v-ukraini-zagynuli-ponad-6700-civilnih-onovleni-dani-onn.html>

⁹ Русские нацисты в январе убили более сотни украинцев – данные оон. флот 2017. 17 січня 2023 року. <https://flot2017.com/russkie-nacisty-v-yanvare-ubili-bolee-sotni-ukraincev-dannye-onn/>

інтенсивні бойові дії, надходить із запізненням¹⁰. Передусім, йдеться, про Маріуполь, Ізюм, Лисичанськ, Попасну та Северодонецьк, звідки наявні повідомлення про численні жертви серед мирного населення¹¹; особисто нас болюче вразила інформація, що лише у Маріуполі могло загинути до 87 тисяч цивільних¹², але станом на сьогодні ця цифра не є офіційно підтвердженою. Як повідомляв Укрінформ, за даними Уповноваженого ВР з прав людини, через повномасштабну війну росії проти України у нашій державі безвісти зникло 15 тисяч людей¹³. Іншими повідомленнями констатується загибель в Україні з початку повномасштабного вторгнення Росії понад 9400 мирних жителів, серед них – 461 дитина¹⁴. «Щойно росіяни втекли з Херсона, вони почали щодня обстрілювати мирних людей. Слідчими підрозділами Національної поліції на деокупованій території Херсонщини задокументовано вже близько 600 воєнних злочинів. На Харківщині задокументовано 3400 воєнних злочинів та вже виявлено близько 900 тіл, з них 700 – цивільні особи», – розповідав перший заступник очільника МВС Євгеній Єнін в ефірі всеукраїнського телемарафону «Єдині новини», про що повідомляє Урядовий портал¹⁵. За повідомленнями голови Луганської ОВА Сергія Гайдая у Telegram від 26 січня 2023 року, рашисти закривають міста, пересування окупованими територіями здійснюється тільки за перепустками. Також ворог

¹⁰ В Україні загинули понад 6700 цивільних – оновлені дані ООН. Укрінформ. 5 грудня 2022 року. <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3628388-v-ukraini-zaginuli-ponad-6700-civilnih-onovleni-dani-oon.html>

¹¹ ООН офіційно підтвердила загибель майже семи тисяч мирних українців. 27 грудня 2022 року. <https://ukrainian.voanews.com/a/oon-zahybel-myrnykh-zhyteliv/6893406.html>

¹² Микола Осиченко, президент Маріупольського телебачення, волонтер, громадський діяч розповів, як розгорталися події в Маріуполі на початку війни. 18.08.2022. https://dnipro.tv/dumka-eksperta/mykola-osychenko-prezydent-mariupolskoho-telebachennia-volonter-hromadskiy-diiach-rozpoviv-ia-k-rozhortalyisia-podii-v-mariupoli-na-pochatku-viiny/?fbclid=IwAR0btsZnZ2Kc4Wa9FeluQE_cBsVpvydPiNETkUKiFxpurfbgr0yoaMfKgc

¹³ Через повномасштабну війну росії проти України у нашій державі безвісти зникло 15 тисяч людей. Укрінформ. 5 грудня 2022 року. <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3628190-cerez-povnomasstabnu-vijnu-rf-v-ukraini-bezvisti-znikli-15-tisac-osib.html>

¹⁴ В Україні з 24 лютого загинули понад 9 тисяч цивільних – МВС. КІЇВ 24. 4 грудня 2022 року. <https://24.kyiv.media/news/v-ukrayini-z-24-lyutogo-zagynuly-ponad-9-tysyach-czyvilnyh-mvs>

¹⁵ Євгеній Єнін: Від обстрілів окупантів загинуло вже понад 9 400 мирних жителів. УРЯДОВИЙ КУР'ЄР. 5 грудня 2022 року. <https://ukurier.gov.ua/uk/news/evgenij-yenin-vid-obstriliv-okupantiv-zaginulo-vz/>

проводить »виховання населення» у катівнях, з яких багато хто не повертається¹⁶. Окрему проблему складають примусові депортації українців до держави агресора, особливо гостро стоїть питання повернення українських дітей, яких станом на 25 січня 2023 року може бути 728 тис.¹⁷, хоча за даними Державного порталу розшуку дітей «Діти війни»¹⁸ станом на 25 січня 2023 року верифіковано («відомо звідки конкретна дитина була депортована, де і в якому статусі вона проживала на території України, де вона зараз знаходиться на території РФ, в якому статусі, які дії проводяться щодо неї російською владою»¹⁹) 14711 депортованих дітей²⁰.

У попередніх публікаціях вже зазначалося, про те, що щодня на території України вчиняються аналогічні нові злочини²¹, тому й беззаперечною є теза, що агресор має бути покараний²².

На запитання про наявні проблеми у царині притягнення до відповідальності за вчинення означених вище злочинів за національним законодавством, то колегами-науковцями опубліковано достойні праці, котрі розкривають значну частину актуальних кримінальних та

¹⁶ Росія перетворює окуповані райони Луганської області на концтабір – ОВА. NEW VOICE. 26 січня 2023 року. <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/gayday-rozpovivshcho-rosiya-peretvoryuye-lugansku-oblast-na-konctabir-novini-ukrajini-50300058.html>

¹⁷ <https://childrenofwar.gov.ua>

¹⁸ <https://childrenofwar.gov.ua>

¹⁹ Офіс омбудсмена верифікував перебування в РФ 12 тисяч українських дітей. Радіо Свобода. 14 грудня 2022 року. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-dityvyvezennia-rf/32176786.html>

²⁰ <https://childrenofwar.gov.ua>; Басиста І.В. Порушення прав дітей в Україні та злочини щодо дітей, скоєні російською армією під час широкомасштабної війни, розв'язаної росією 24 лютого 2022 року (продовження огляду). Матеріали круглого столу «Кримінально-правові й процесуальні відповіді на виклики воєнного стану в Україні. Факультет правничих наук Національного університету «Києво-Могилянська академія» (27 січня 2023 року). Київ : НаУКМА, 2023.

²¹ Як ЄС та МКС допомагають Україні в розслідуванні воєнних злочинів РФ. DW.COM. 7.06.22. <https://www.dw.com/uk/yak-yes-ta-mks-dopomahaiut-ukraini-v-rozsliduvanni-voiennykh-zlochyniv-rf/a-62051363?maca=ukr-rss-ukrnet-ukr-all-3816-xml>

²² Росія має нести відповідальність за воєнні злочини в Україні – Зеленський. Автор: АСПІ – інформаційне агентство АСПІ. 27 грудня 2022 року. <https://aspi.com.ua/news/politika/rosiya-mae-nesi-vidpovidalnist-za-voenni-zlochyni-v-ukraini-zelenskiy#gsc.tab=0>; Басиста І.В. Порушення прав дітей в Україні та злочини щодо дітей, скоєні російською армією під час широкомасштабної війни, розв'язаної росією 24 лютого 2022 року (продовження огляду). Матеріали круглого столу «Кримінально-правові й процесуальні відповіді на виклики воєнного стану в Україні. Факультет правничих наук Національного університету «Києво-Могилянська академія» (27 січня 2023 року). Київ : НаУКМА, 2023.

кримінальних процесуальних граней у цій царині²³. Наведемо лише незначну частину із того, з чим стикнулася на сьогодні національна судова система, про що вже відзначив в інтерв'ю «Ракурсу» Станіслав Кравченко – голова Касаційного кримінального суду у складі Верховного суду. «...В кожній ситуації з військовополоненими слід розбиратися окремо. Чи це просто військовополонений і його дії не можна назвати кримінально караними діями, чи все-таки в його діях могли бути ознаки злочинів, за які він має відповідати? Якщо ідеться лише про участь особи у бойових діях, то вона має міжнародний статус комбатанта. По таких особах, хоча вони і утримуються під вартою із статусом військовополоненого, немає кримінальних проваджень. Військовополонений може притягуватися за вчинення воєнних злочинів, міжнародний статус комбатанта його не рятує, якщо говорити про те, що всі ми побачили під Києвом, в Ізюмі та інших місцях. Як би хто не називав, є міжнародні конвенції, які визначають ознаки війни, і ні в кого у світі, крім росіян, немає сумнівів у тому, що в Україні триває війна... Те, що відбувалося з 2014-го року, участь у бойових діях тощо, ми кваліфікували як участь у терористичній організації, убивства і т. д. І кваліфікували за цивільним, а не військовим законодавством. У цьому і полягає проблема, що фактично називаючи події війною, до 24-го

²³ Щербань С.В. Проблеми визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду на національному рівні. Невідкладні заходи з протидії російській агресії з Криму: політичні, юридичні, економічні, управлінські та соціальні аспекти: збірник науково-практ. конфер. /Національна академія державного управління при Президентові України, Представництво Президента України в АРК (м. Київ, 4 вересня 2018 р.). Київ, 2019. URL: <http://www.ppu.gov.ua/wpcontent/uploads/2018/11/materyalynauchnopraktycheskoj-konferentsyy-neotlozhnye-mery-po-protyvodejstvu-rossyjskoj-agressyy-zykryma.-polytycheskye-yurydicheskye-ekonomycheskye-upravlencheskye-y-sotsyalnye-aspekty-04.09.2018.pdf>; Антонюк Н. Забезпечення справедливого та ефективного правосуддя в Україні у справах про воєнні злочини є ключовим. Судова влада України. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1301090/>; Дроздов О.М., Дроздова О.В., Карпенко М.О., Зуєв В.В. Співробітництво із міжнародним кримінальним судом: організаційні, юрисдикційні та кримінальні процесуальні аспекти. Юридичний електронний науковий журнал. № 8. 2022. С. 485-492; Навроцька В. Взаємодія МКС та внутрішньодержавних правоохоронних органів щодо розслідування фактів збройної агресії РФ проти України. Knowledge, Education, Law, Management. 2022. № 2 (46). URL: <http://kelmczasopisma.com/ua/viewpdf/8633>; Стецюк, М. М. Формування доказів у кримінальних провадженнях про воєнні злочини за стандартами міжнародного кримінального суду. Київ. 2022. С. 115-117. Воєнні злочини: методологія розслідувань для громадських організацій. ГО «ТРУС ХАУНДС». Truth Hounds NGOCopyright © CivilM+ 2023. 40 с. <https://truth-hounds.org/wp-content/uploads/2023/01/voenni-zlochyni-metodologiya-rozsliduvan-dlya-gromadskih-organizacij.pdf> та ін.

лютого ми кваліфікували ці дії за загальними нормами Кримінального закону, а не як воєнні злочини. Тепер постає питання – чи розмежовувати події, що сталися до і після 24-го лютого? Але ж і ми, і світова спільнота чудово розуміємо, що всі ті лнр-днр, РФ, стрелковигіркіни, що були там з 14-го року, і ті, хто там сьогодні, – це одні і ті самі люди. Поки що так і є: перші залишаються із своєю кваліфікацією, яку ми давали відповідно до законодавства мирного часу»... «...на моє зауваження про те, що ми не мали практичного досвіду розгляду подібних справ, колеги відповіли, що на щастя відповідного досвіду з часів Другої світової війни не має більшість країн. Такі масові злочини скоювалися фактично лише в Югославії та Руанді»... «хто ж має відповідати за розв'язання і ведення агресивної війни? Перше, що спадає на думку, – той, хто приймає рішення, президент, мабуть, прем'єр-міністр, міністр оборони, начальник генерального штабу і так далі і далі вниз цією вертикаллю, але ж де, на кому цей перелік закінчується? Ще до відкритого нападу РФ до Верховного суду надійшла на касацію справа про ведення агресивної війни, а загалом я знаю, що таких справ, розслідуваних і переданих до суду, було дуже багато. Про кого ведеться мова, якщо говорити про суб'єкт злочину. В одній із справ фігурувала особа, яку було притягнуто до відповідальності, – скажімо, командир батальйону чи командир роти, які беруть участь у бойових діях. Так от підпадає він під визначення «ведення агресивної війни» чи є звичайним комбатантом? Побачивши в цьому правову проблему, зокрема, щодо визначення суб'єктів, ми передали справу на розгляд Великої палати, яка нині вивчає це питання. За логікою суб'єктом «ведення агресивної війни» може бути той, хто розв'язує таку війну і може її припинити. Скільки тих людей – один чи п'ятеро, чи більше? Де та межа?»²⁴.

Не зупинимось повторювати, що за таких реалій різностороння допомога та підтримка міжнародної спільноти, у тому числі і при документуванні означених кримінальних правопорушень, є неоціненною. Зокрема й відвідування України закордонними партнерами лише скріплює нашу віру у невідворотність перемоги добра і неминучість покарання зла. Стратегія, що направлена на роботу по збору доказів воєнних злочинів країни-агресора триває, про що вже йшлося²⁵. У цьому ключі варто продовжити огляд

²⁴ Олександра Примаченко «Воєнний злочинець буде заарештований, щойно виїде за межі своєї країни, без строку давності» – голова Касаційного кримінального суду. Ракурс. 24 жовтня 2022 року. <https://racurs.ua/ua/3025-toy-hto-natyskaie-knorkumaie-znaty-yogo-derjava-zaplatyt-za-vsi-ci-ruynuvannya-suddya-vs.html>

²⁵ Басиста І.В. Кримінальні процесуальні та криміналістичні проблеми провадження слідчих (розшукових) дій при розслідуванні кримінальних правопорушень, що вчинені щодо жінок та дітей в умовах воєнного стану. Матеріали Всеукраїнської науково-

останніх тенденцій, котрі мають місце у цій царині, зокрема зосередимося на діяльності Спільної слідчої групи з розслідування тяжких міжнародних злочинів в Україні (ІІТ); аспектах співробітництва із Міжнародним кримінальним судом; перспективах створення Міжнародного трибуналу ad hoc та кроках по забезпеченню відшкодування росією шкоди внаслідок вчинених злочинів на українських теренах; наявних зверненнях України до міжнародних судів та аспектах універсальної юрисдикції, про що вже йшлося у більш ранніх публікаціях²⁶, виходячи із наявних на той часовий проміжок даних.

практичної конференції «Кримінально-правові, кримінологічні, кримінальні процесуальні та криміналістичні проблеми протидії злочинності в умовах воєнного стану (електронне видання. Львів, Київ, Дніпро, 20 квітня 2022 року). ЛьвДУВС, НАВС, ЛугДУВС ім. Е.О. Дідоренка, ДДУВС. С. 53-59; Басиста І.В. Притягнення до відповідальності за вчинення воєнних злочинів, геноциду, агресії та злочинів проти людяності. Українська кримінальна юстиція в умовах війни: матеріали VIII (XXI) Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 9–11 червня 2022 року) / упорядник І. Б. Газдайка-Василишин. Львів: ЛьвДУВС, 2022. С. 17-44. <https://www.lvduvs.edu.ua/uk/library/materialy-naukovykh-konferentsii.html>; Басиста І.В. Перспективи відшкодування росією шкоди внаслідок вчинених злочинів на українських теренах. Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування: матеріали науково-практичного семінару (Львів, 2 грудня 2022). Львів: ЛьвДУВС. 2022. С. 6-11. <https://www.lvduvs.edu.ua/uk/library/materialy-naukovykh-konferentsii.html>; Басиста І.В., Назар Ю.С., Хатнюк Ю.А. Захист прав дітей та забезпечення їх безпеки за умов воєнних злочинів, геноциду, агресії та злочинів проти людяності/ Protecting the rights of children and ensuring their safety in the context of war crimes, genocide, aggression and crimes against humanity: розділ у колективній монографії «Juvenile policy as a component of supporting Ukraine’s national security and defense» (dedicated to the 53rd anniversary of the UN General Assembly adoption of the Declaration of the Rights of the Child and the 56th anniversary of the establishment of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs): Scientific monograph. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2023. P. 42-78. 552. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/287/7881/16459-1> <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-276-0-2>; Басиста І.В. Порушення прав дітей в Україні та злочини щодо дітей, скоєні російською армією під час широкомасштабної війни, розв’язаної росією 24 лютого 2022 року (продовження огляду). Матеріали круглого столу «Кримінально-правові й процесуальні відповіді на виклики воєнного стану в Україні. Факультет правничих наук Національного університету «Києво-Могилянська академія» (27 січня 2023 року). Київ : НаУКМА, 2023.

²⁶ Там само.

1. Діяльність Спільної слідчої групи з розслідування тяжких міжнародних злочинів в Україні (ЖГ)

Варто пригадати із попередніх публікацій²⁷, що правоохоронні органи ЄС в рамках спільної інституції Євроюст ініціювали створення Спільної слідчої групи щодо розслідування злочинів, вчинених збройними силами рф на території України²⁸. Як повідомляла «Європейська правда» у дописі від 25.03.2022 року, що за інформацією прес-служби Офісу Генерального прокурора України, Україна, Польща та Литва (Генпрокурори) уклали цей документ та скріпили підписами представники цих країн в Євроюсті. Цю угоду про створення спільної групи для розслідування воєнних злочинів, скоєних російськими військами в Україні, котра також уповноважена займатися збором, обміном та зберіганням доказів воєнних злочинів росії, зібраних державами-сторонами, а також – виявленням активів воєнних злочинців з метою їх замороження та конфіскації²⁹. Трішки пізніше, про що вже йшлося³⁰, до цієї спільної слідчої групи приєдналися Естонія, Латвія та

²⁷ Басиста І.В. Притягнення до відповідальності за вчинення воєнних злочинів, геноциду, агресії та злочинів проти людяності. Українська кримінальна юстиція в умовах війни: матеріали VIII (XXI) Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 9–11 червня 2022 року) / упорядник І. Б. Газдайка-Василишин. Львів: ЛьвДУВС, 2022. С. 30-32. <https://www.lvduvs.edu.ua/uk/library/materialy-naukovykh-konferentsii.html>; Басиста І.В., Назар Ю.С., Хатнюк Ю.А. Захист прав дітей та забезпечення їх безпеки за умов воєнних злочинів, геноциду, агресії та злочинів проти людяності/ Protecting the rights of children and ensuring their safety in the context of war crimes, genocide, aggression and crimes against humanity: розділ у колективній монографії «Juvenile policy as a component of supporting Ukraine's national security and defense» (dedicated to the 53rd anniversary of the UN General Assembly adoption of the Declaration of the Rights of the Child and the 56th anniversary of the establishment of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs): Scientific monograph. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2023. P. 42-78. 552. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/287/7881/16459-1> <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-276-0-2>

²⁸ Віталія Лебідь Яким має бути спеціальне правосуддя для злочинів проти українського народу. Закон і Бізнес. 8.04.2022. <https://zib.com.ua/ua/151148.html>

²⁹ Україна, Польща та Литва створили спільну робочу групу щодо воєнних злочинів РФ. Європейська правда. 25.03.2022. <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/03/25/7136657/>

³⁰ Басиста І.В. Притягнення до відповідальності за вчинення воєнних злочинів, геноциду, агресії та злочинів проти людяності. Українська кримінальна юстиція в умовах війни: матеріали VIII (XXI) Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 9–11 червня 2022 року) / упорядник І. Б. Газдайка-Василишин. Львів: ЛьвДУВС, 2022. С.30-32. <https://www.lvduvs.edu.ua/uk/library/materialy-naukovykh-konferentsii.html>; Басиста І.В., Назар Ю.С., Хатнюк Ю.А. Захист прав дітей та забезпечення їх безпеки за умов воєнних злочинів, геноциду, агресії та злочинів проти людяності/ Protecting the rights of children and ensuring their safety in the context of war crimes, genocide, aggression and crimes against humanity: розділ у колективній монографії «Juvenile policy as a component of supporting Ukraine's national security and defense» (dedicated to the 53rd anniversary of the UN General Assembly adoption of the Declaration of the Rights of the Child and the 56th anniversary of the establishment of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs): Scientific monograph. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2023. P. 42-78. 552. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/287/7881/16459-1> <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-276-0-2>

Словаччина. «Румунія стала сьомим членом Спільної слідчої групи з розслідування тяжких міжнародних злочинів в Україні (JT). Угоду про приєднання до JT підписали Генеральний прокурор України Андрій Костін та Генпрокурор Румунії Габрієла Скутеа та члени групи під час координаційного засідання Євроюсту у Гаазі», – йдеться у повідомленні Офісу генпрокурора у телеграм-каналі³¹. Вже у ретроспективному огляді слід підкреслити, що у квітні 2022 року Єврокомісією було запропоновано розширити мандат Євроюсту із розслідування воєнних злочинів в Україні (тобто створювалися передумови для участі європейських фахівців у розслідуваннях воєнних злочинів, скоєних на території України під час повномасштабного російського вторгнення, а також у накопиченні доказової бази). Передбачено, що агентство матиме право обробляти бази даних, включаючи відео– й аудіозаписи, супутникові знімки, та обмінюватися цими даними з національними та міжнародними органами, а також органами влади України із суворим дотриманням заходів захисту даних³². А вже 19 травня Європарламент дав згоду на розширення мандату Євроюсту, аби це агентство ЄС могло допомогти у розслідуванні воєнних злочинів, скоєних під час агресії росії проти України. За такі зміни регламенту Євроюсту на пленарному засіданні в Брюсселі проголосували 560 євродепутатів, 17 – висловилися проти, ще 18 – утрималися. Цими змінами Євроюсту дозволили підтримувати держави ЄС у протидії геноциду, злочинам проти людяності, воєнним злочинам і пов'язаним кримінальним правопорушенням, включно зі збереженням, аналізом і зберіганням доказів, пов'язаних з цими злочинами. Також це агентство може створити автоматизовану систему зберігання даних для цього³³. Також історичною подією є приєднання Офісу прокурора МКС до Спільної слідчої групи³⁴, про що вже зазначалося³⁵ і про це повідомляв Укрінформ із посиланням на European

³¹ Румунія приєдналася до Спільної слідчої групи з розслідування тяжких міжнародних злочинів в Україні. INTERFAX –Україна. 13 жовтня 2022 року. <https://interfax.com.ua/news/general/865379.html>

³² Міжнародний кримінальний суд долучився до розслідування воєнних злочинів рф в Україні. 25.04.2022. <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3467098-miznarodnij-kriminalnij-sud-dolucivsa-do-rozsliduvanna-voennih-zlociniv-rf-v-ukraini.html>

³³ Європарламент погодив мандат Євроюсту щодо розслідування воєнних злочинів в Україні. 19.05.2022. <https://www.dw.com/uk/yep-pohodyv-mandat-yevroiustu-shchodo-voiennykh-zlochyniv-v-ukraini/a-61854007?maca=ukr-rss-ukrmet-ukr-all-3816-xml>

³⁴ Міжнародний кримінальний суд долучився до розслідування воєнних злочинів рф в Україні. Фокус. 25.04.2022. <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3467098-miznarodnij-kriminalnij-sud-dolucivsa-do-rozsliduvanna-voennih-zlociniv-rf-v-ukraini.html>

³⁵ Басиста І.В. Притягнення до відповідальності за вчинення воєнних злочинів, геноциду, агресії та злочинів проти людяності. Українська кримінальна юстиція в умовах війни: матеріали VIII (XXI) Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 9–11 червня 2022 року) / упорядник І. Б. Газдайка-Василишин. Львів: ЛьвДУВС, 2022. С. 33. URL: <https://www.lvduvs.edu.ua/uk/library/materialy-naukovykh-konferentsii.html>

Union Agency for Criminal Justice Cooperation від 25.04.2022 (прокурор МКС Karim A.A. Khan QC та генеральні прокурори Литви, Польщі та України підписали угоду про першу в історії участь та приєднання Офісу прокурора МКС до Спільної слідчої групи)³⁶. Президент Євроюсту Ладислав Хамран відзначав, що ще ніколи в історії збройних конфліктів юридична спільнота не реагувала з такою рішучістю. Розслідування воєнних злочинів в Україні та притягнення винних до відповідальності стане, за його словами, наймасштабнішою подібною подією. Прокурор Karim A.A. Khan QC вважає, що діяльність JT (Спільної слідчої групи зі штаб-квартирою в Гаазі, котра фінансується Євроюстом) може стати моделлю для міжнародних розслідувань у майбутньому. За його словами, саме так необхідно реагувати на злочини подібного масштабу, із якими часто доводиться стикатися суддям МКС. Євроюст, зі свого боку, надасть JT технологічну допомогу для збору даних про воєнні злочини, забезпечить усний та письмовий переклад зібраних доказів, подбає про те, щоб усі дані, зібрані JT, були доступні для обміну між усіма залученими сторонами – запевнив Ладислав Хамран³⁷. Окрім того, країни-учасниці ведуть, як власні розслідування, так і роботу з українськими громадянами – потерпілими та свідками, які перебувають на їхній території. Окрім того, як інформують в Офісі Генпрокурора, експертні групи з Литви, Польщі та Словаччини активно працюють в Україні у межах JT на деокупованих територіях³⁸. В Україні працює найбільша в історії МКС команда експертів та слідчих, які проводять незалежне розслідування. «Вони безпосередньо на місцях вчинення воєнних злочинів збирають докази для початку процесу притягнення до відповідальності на міжнародній арені правосуддя»³⁹. Варто сказати й про крайню, вельми знакову у частині підвищення фаховості наших практиків (сподіваємося триваючу і повторювану), ініціативу станом на сьогодні. Так 13 лютого 2023 року у Парижі 18 прокурорів і поліцейських з України розпочали навчальний курс (організований

³⁶ Міжнародний кримінальний суд долучився до розслідування воєнних злочинів рф в Україні. Фокус. 25.04.2022. <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3467098-miznarodnij-kriminalnij-sud-dolucivsa-do-rozsliduvanna-voennih-zlociniv-uf-v-ukraini.html>

³⁷ Як ЄС та МКС допомагають Україні в розслідуванні воєнних злочинів РФ. DW.COM. 7.06.22. <https://www.dw.com/uk/yak-yes-ta-mks-dopomahaiut-ukraini-v-rozsliduvanni-voiennykh-zlochyniv-uf/a-62051363?maca=ukr-rss-ukrnet-ukr-all-3816-xml>

³⁸ Румунія приєдналася до Спільної слідчої групи з розслідування тяжких міжнародних злочинів в Україні. INTERFAX –Україна. 13 жовтня 2022 року. <https://interfax.com.ua/news/general/865379.html>

³⁹ Венедіктова: Найбільша в історії МКС команда працює в Україні для притягнення до відповідальності воєнних злочинців. 30.05.2022. <https://interfax.com.ua/news/general/835776.html>

посольством Франції в Україні та Національною школою суддів Франції) із розслідування воєнних злочинів⁴⁰.

2. Співробітництво із Міжнародним кримінальним судом

До вже оприлюднених раніше даних⁴¹ про те, що:

– вироки МКСу дозволять не враховувати навіть дипломатичний захист, якщо підсудний потрапить на територію країни, яка визнає юрисдикцію МКС⁴²;

– потерпілим, як і юристам варто розуміти, що внутрішні механізми роботи МКС є специфічними, витратними та тривалими. Наявні два «часові виміри» у рамках МКС, а саме: «вимір ситуації» та «вимір справи». На сьогодні Україна із сучасними подіями підпадає під «вимір ситуації», а МКС щодо цього перебуває на етапі розслідування, але ще немає справ, у яких й відбувається активне спілкування з потерпілими (представник МКС Dr. Philipp Ambach – Chief, Victims Participation and Reparations Section at the International Criminal Court)⁴³; потерпілими у МКС можуть бути визнані, як фізичні, так і юридичні особи, котрі вправі представляти свої інтереси самостійно або через свого правника.

⁴⁰ Розслідування воєнних злочинів: у Франції розпочалося навчання 18 українських прокурорів і поліцейських. Радіо Свобода. 14 лютого 2023 року. <https://www.radiosvoboda.org/a/news-frantsiya-navchannya-rozsliduvannya-ukrayina/32270880.html>

⁴¹ Басиста І.В. Притягнення до відповідальності за вчинення воєнних злочинів, геноциду, агресії та злочинів проти людяності. Українська кримінальна юстиція в умовах війни: матеріали VIII (XXI) Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 9–11 червня 2022 року) / упорядник І. Б. Газдайка-Василишин. Львів: ЛьвДУВС, 2022. С.30-32. <https://www.lvduvs.edu.ua/uk/library/materialy-naukovykh-konferentsii.html>; Басиста І.В., Назар Ю.С., Хатнюк Ю.А. Захист прав дітей та забезпечення їх безпеки за умов воєнних злочинів, геноциду, агресії та злочинів проти людяності/ Protecting the rights of children and ensuring their safety in the context of war crimes, genocide, aggression and crimes against humanity: розділ у колективній монографії «Juvenile policy as a component of supporting Ukraine’s national security and defense» (dedicated to the 53rd anniversary of the UN General Assembly adoption of the Declaration of the Rights of the Child and the 56th anniversary of the establishment of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs): Scientific monograph. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2023. P. 42-78. 552. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/287/7881/16459-1> <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-276-0-2>

⁴² Міністр Малюська спрогнозував, коли будуть перші вироки щодо військових злочинів Росії в Україні. Інформаційне агентство ASPI. 30.04.2022. <https://aspi.com.ua/news/politika/ministr-malyuska-sprognozuvav-koli-budut-pershhi-viroki-schodo-viyskovykh-zlochyniv#gsc.tab=0>

⁴³ У перебігу вебінару «Osoby pokrzywdzone przed MTK: sytuacja Ukraina» представник МКС Dr. Philipp Ambach (Chief, Victims Participation and Reparations Section at the International Criminal Court) відзначив про ці особливості.

Подавати власні звернення вони можуть у перебігу обох часових вимірів у рамках МКС, зокрема, як під час «виміру ситуації» так і у перебігу «виміру справи»⁴⁴.

– прибувши в Україну втретє з початку повномасштабного вторгнення росії, прокурор МКС Karim A.A. Khan QC, в інтерв'ю Укрінформу, відмовився коментувати розслідування, які ще тривають, але зазначив, що «...ми маємо постійну повну присутність в Україні, відкриваємо офіс у Києві, вже узгодили місце розташування. Працюємо і з Генеральною прокуратурою України, і з національними органами, і зі спільною слідчою групою (ЖТ), і з Євроюстом. Працюємо незалежно і співпрацюємо, щоб докопатися до істини. Судове засідання розпочнеться, коли про це скажуть судді. Щоб я мав змогу звернутися до суду, потрібні докази. Не збираюся цього робити, доки в мене не буде якісних беззаперечних доказів. Водночас не збираюся зволікати чи тягнути час»⁴⁵;

– видання Bloomberg із посиланням на джерела зазначає, що МКС має намір почати розглядати в першу справу про воєнні злочини РФ в Україні вже цієї зими, але певної дати початку розгляду справи поки не встановлено⁴⁶;

– відкриваючи в Гаазі організовану його країною Міжнародну конференцію щодо координації зусиль, спрямованих на досягнення справедливості через ситуацію в Україні, Міністр закордонних справ Нідерландів Вопке Гукстра зазначив про унікальність участі судово-слідчої групи МКС в розслідуванні потенційних воєнних злочинів в Україні⁴⁷;

⁴⁴ У перебігу вебінару «Репарації потерпілим від СНПК: досвід МКС», котрий відбувся 23 січня 2023 року та був зорганізований Центром «ЮрФем: освіта» представники МКС Soraya Brikci та Dr. Philipp Ambach (Chief, Victims Participation and Reparations Section at the International Criminal Court) відзначили про ці особливості.

⁴⁵ Ірина Драбок Прокурор Міжнародного кримінального суду Карім Хан: «Я зосереджений на тому, щоб розслідування було ефективним, а не повільним» Укрінформ, Гаага. Урядовий Кур'єр. 29.07.2022. <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/prokurog-mizhnarodnogo-kriminalnogo-sudu-karim-han/>

⁴⁶ Гаага візьметься за справу про воєнні злочини РФ в Україні вже цієї зими, – Bloomberg. ФОКУС. 20.07.2022. <https://focus.ua/uk/voennye-novosti/522841-gaaga-vozmetsya-za-delo-o-voennych-prestupleniyah-rf-v-ukraine-uzhe-eto-y-zimoy-bloomberg>

⁴⁷ Міністр закордонних справ Нідерландів Вопке Гукстра подякував Міжнародному кримінальному суду та Європейській комісії за проведення заходу щодо війни в Україні та наголосив, що для досягнення справедливості треба об'єднати зусилля. Укрінформ. 14.07.2022. <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3528738-gukstra-na-konferencii-v-gaazi-sodo-zlociniv-rf-nam-potribna-strategia-pidzvitnosti.html>

та інших вже відомих й проаналізованих даних⁴⁸, вважали б за належне додати, що не дивлячись на те, що перед МКСом немає імунітету ні в кого, зокрема і у глав держав, все ж таки МКС не може розслідувати злочин агресії, якщо обидві сторони конфлікту не є учасниками Римського статуту. Ні Росія, ні Україна не ратифікували Римський статут⁴⁹. Як вже підкреслювалося⁵⁰, з огляду на результати проведеного авторитетного аналізу⁵¹, Статут МКС визначає, що суд не здійснює свою юрисдикцію щодо злочину агресії, скоєного громадянами або на території держави, яка не є стороною Статуту. Навіть якби обидві

⁴⁸ Басиста І.В. Притягнення до відповідальності за вчинення воєнних злочинів, геноциду, агресії та злочинів проти людяності. Українська кримінальна юстиція в умовах війни: матеріали VIII (XXI) Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 9–11 червня 2022 року) / упорядник І. Б. Газдайка-Василишин. Львів: ЛьвДУВС, 2022. С.30-32. <https://www.lvduvs.edu.ua/uk/library/materialy-naukovykh-konferentsii.html>; Басиста І.В., Назар Ю.С., Хатнюк Ю.А. Захист прав дітей та забезпечення їх безпеки за умов воєнних злочинів, геноциду, агресії та злочинів проти людяності/ Protecting the rights of children and ensuring their safety in the context of war crimes, genocide, aggression and crimes against humanity: розділ у колективній монографії «Juvenile policy as a component of supporting Ukraine’s national security and defense» (dedicated to the 53rd anniversary of the UN General Assembly adoption of the Declaration of the Rights of the Child and the 56th anniversary of the establishment of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs): Scientific monograph. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2023. P. 42-78. 552. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/287/7881/16459-1> <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-276-0-2>

⁴⁹ Міська влада Гааги підтримує проведення спецтрибуналу над Путіним у місті. Українська Правда, Європейська Правда. 4 січня 2023 року. <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/01/4/7153594/>

⁵⁰ Басиста І.В. Притягнення до відповідальності за вчинення воєнних злочинів, геноциду, агресії та злочинів проти людяності. Українська кримінальна юстиція в умовах війни: матеріали VIII (XXI) Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 9–11 червня 2022 року) / упорядник І. Б. Газдайка-Василишин. Львів: ЛьвДУВС, 2022. С.30-32. <https://www.lvduvs.edu.ua/uk/library/materialy-naukovykh-konferentsii.html>; Басиста І.В., Назар Ю.С., Хатнюк Ю.А. Захист прав дітей та забезпечення їх безпеки за умов воєнних злочинів, геноциду, агресії та злочинів проти людяності/ Protecting the rights of children and ensuring their safety in the context of war crimes, genocide, aggression and crimes against humanity: розділ у колективній монографії «Juvenile policy as a component of supporting Ukraine’s national security and defense» (dedicated to the 53rd anniversary of the UN General Assembly adoption of the Declaration of the Rights of the Child and the 56th anniversary of the establishment of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs): Scientific monograph. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2023. P. 42-78. 552. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/287/7881/16459-1> <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-276-0-2>

⁵¹ Tom Dannenbaum MECHANISMS FOR CRIMINAL PROSECUTION OF RUSSIA’S AGGRESSION AGAINST UKRAINE / Механізми кримінального переслідування агресії Росії проти України. URL: <https://www.justsecurity.org/80626/mechanisms-for-criminal-prosecutionof-russias-aggression-against-ukraine/>

держави стали державами-сторонами МКС, їх ратифікації не мали б зворотної сили. Заява за статтею 12(3) може мати зворотну силу, але вона не робить державу, яка робить заяву, державою-стороною⁵². За інформацією від Associated Press, як зазначає MIND.UA., прокурор МКС Karim A.A. Khan QC, звертаючись до Асамблеї держав-учасниць щорічних зборів – наглядового органу МКС, підтвердив, що «...МКС не зможе притягнути президента росії владіміра путіна до відповідальності за агресію, але високопосадовці можуть опинитися під судом за військові злочини або геноцид»⁵³.

Питання вчинення геноциду на українських теренах та щодо українців, судячи зі всіх офіційних даних та наявних публікацій є очевидним, взяти хоча б факти примусових депортацій, в тому числі й українських дітей⁵⁴, не говорячи вже про інші злочини, котрі вчинені представниками рф, при цьому фахівці радять зважати на наступні ситуації. Якщо для деяких дослідників вже очевидно, що у війні Росії проти України є ознаки геноциду, то при цьому, лише сім урядів визнали це геноцидом. У розмові з Радіо Свобода дослідник геноциду боснійців Хікмет Карчіч зазначив, що його не дивують дії російських солдатів в Україні, адже Росія вже вчиняла геноцид проти українського народу. «Вже є історичний факт і докази того, що геноцид в Україні був скоєний раніше... Тож сьогодні можна говорити про те, що російська агресія та воєнні злочини є таким собі продовженням державної політики, яка сягає давнини», – каже Карчіч, згадуючи про Голодомор-геноцид 1932–1933 років. Поряд з цим ще зарано вдаватися у ці юридичні визначення. Зараз важливо знати, що Росія вчиняє масові звірства з метою знищення українців на окремих територіях України. І тепер також видно, що риторика, яку використовує Росія та російські еліти, медійні, політичні чи церковні, має на меті тотальний демонтаж ідеї, що українці існують,

⁵² Tom Dannenbaum MECHANISMS FOR CRIMINAL PROSECUTION OF RUSSIA'S AGGRESSION AGAINST UKRAINE / Механізми кримінального переслідування агресії Росії проти України. URL: <https://www.justsecurity.org/80626/mechanisms-for-criminal-prosecutionof-russias-aggression-against-ukraine/>

⁵³ Прокурор МКС виступив проти ідеї ЄС про створення спеціального трибуналу для розслідування злочинів росії. mind.ua. 6 грудня 2022 року. <https://mind.ua/news/20250365-prokuror-mks-vistupiv-proti-ideyi-es-pro-stvorenniya-specialnogo-tribunalu-dlya-rozsliduvannya-zlochiviv>

⁵⁴ Басиста І.В. Порушення прав дітей в Україні та злочини щодо дітей, скоєні російською армією під час широкомасштабної війни, розв'язаної росією 24 лютого 2022 року (продовження огляду). Матеріали круглого столу «Кримінально-правові й процесуальні відповіді на виклики воєнного стану в Україні. Факультет правничих наук Національного університету «Кієво-Могилянська академія» (27 січня 2023 року). Київ : НаУКМА, 2023.

що українська нація існує, і що українці на цій території існують як народ. Тож, по суті, коли ми говоримо про наміри геноциду, ми бачимо, що є багато доказів цього, особливо у ЗМІ, що є досить цікавим, оскільки ми давно не бачили такого. Засоби масової інформації та певні політичні діячі, а в деяких випадках і церковні чиновники, дуже відверто і дуже прямо закликають до масових страт, вбивств та до знищення України. Такого ми не бачили насправді з 1990-х років у Європі, з часів геноциду в Боснії. Що схоже на боснійський геноцид, це те, що тут ми маємо ті самі еліти, які беруть участь в дегуманізації українців: політичні еліти, академічні еліти, церковні еліти⁵⁵.

Як зазначає українське видання, 17 грудня 2022 року в інтерв'ю виданню медіагрупи Redaktions Netzwerk Deutschland Міністр юстиції Німеччини Марко Бушман висловив позицію, що цілеспрямовані удари по енергоінфраструктурі України, за умов зими та морозів, можуть стати приводом для розслідування, «наприклад, злочину проти людяності». Доказом відповідальності Путіна є його ж публічні виступи, у яких він розповідає про цілеспрямовану тактику. Міністр юстиції також уточнив, що в Німеччині проти Путіна почати розслідування не можуть, тому що він має імунітет як глава іноземної держави⁵⁶.

І на завершення цього блоку, як дилему для подальших роздумів, варто навести нещодавно оприлюднену інформацію про те, що «...Нідерланди не будуть судити Путіна за збиття малайзійського «Боїнга». За місцевими законами у президента держави-терористки є імунітет. Однак слідчі оприлюднили докази причетності російської верхівки до загибелі майже трьох сотень пасажирів рейсу МН17. Для суду доказів недостатньо, однак слідчі вирішили їх оприлюднити, аби ще раз нагадати про відповідальність російської верхівки за смерть пасажирів. Прокурори обіцяють знову відкрити справу щойно з'явиться хоча б один новий свідок»⁵⁷.

⁵⁵ «Довести злочини росіян буде легше, ніж злочини сербів» – дослідник геноциду боснійців. Радіо Свобода. 26 листопада 2022 року. <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrainian-genocide-russia-scholar-interview/32149999.html>

⁵⁶ МКС може розпочати розслідування щодо Путіна за удари по енергетиці України – глава мін'юсту Німеччини. ГОРДОН. 17 грудня 2022 року. <https://gordonua.com/ukr/news/worldnews/mvs-mozhe-rozpochati-rozsliduvannja-shchodo-putina-za-udari-po-energetitsi-ukrajini-ndash-golova-min-justu-nimechchini-1641245.html>

⁵⁷ В Гаазі представили докази причетності Путіна до збиття літака рейсу МН17, однак його не судитимуть і справу закрили. ТСН. 9 лютого 2023 року. <https://tsn.ua/exclusive/v-gaazi-predstavili-dokazi-prichetnosti-putina-do-zbittya-litaka-reysu-mn17-odnak-yogo-ne-suditimut-i-spravu-zakrili-2261182.html>

3. Перспективи створення Міжнародного трибуналу ad hoc

Про це вже йшлося у багатьох авторів, та й у власних наукових пошуках⁵⁸, де зазначалося, що не дивлячись на те, що за вчинення злочину агресії станом на початок жовтня 2022 року за положеннями національного кримінального та кримінального процесуального законодавства вже повідомили про підозру 626 росіянам (мова йде про вище політичне та воєнне керівництво РФ), Генеральним прокурором України констатовано, що все ж таки «...нам потрібна міжнародна підтримка у питанні пошуку механізму покарання за злочин агресії»⁵⁹. Вже й раніше зазначалося, що агресія заборонена статтею 437 Кримінального кодексу України, але на перешкоді реальному притягненню до кримінальної відповідальності можуть стати імунітети⁶⁰ та пов'язаний із цим принцип *par in parem imperium non habet*, що держави не можуть судити одна одну⁶¹.

Ще влітку у Гаазі учасники Ukraine Accountability Conference (конференції з притягнення до відповідальності за злочини РФ під час

⁵⁸ Басиста І.В. Притягнення до відповідальності за вчинення воєнних злочинів, геноциду, агресії та злочинів проти людяності. Українська кримінальна юстиція в умовах війни: матеріали VIII (XXI) Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 9–11 червня 2022 року) / упорядник І. Б. Газдайка-Василишин. Львів: ЛьвДУВС, 2022. С. 30–32. <https://www.lvduvs.edu.ua/uk/library/materialy-naukovykh-konferentsii.html>; Басиста І.В., Назар Ю.С., Хатнюк Ю.А. Захист прав дітей та забезпечення їх безпеки за умов воєнних злочинів, геноциду, агресії та злочинів проти людяності/ Protecting the rights of children and ensuring their safety in the context of war crimes, genocide, aggression and crimes against humanity: розділ у колективній монографії «Juvenile policy as a component of supporting Ukraine's national security and defense» (dedicated to the 53rd anniversary of the UN General Assembly adoption of the Declaration of the Rights of the Child and the 56th anniversary of the establishment of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs): Scientific monograph. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2023. Р. 42–78. 552. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/287/7881/16459-1> <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-276-0-2>

⁵⁹ Ірина Гамалій Про підозру у вчиненні воєнних злочинів в Україні повідомили 176 військовим РФ, – Офіс генпрокурора. LB.UA. 5.10.2022. https://lb.ua/society/2022/10/05/531572_pro_pidozru_vchinenni_voiennih.html

⁶⁰ Басиста І.В. Притягнення до відповідальності за вчинення воєнних злочинів, геноциду, агресії та злочинів проти людяності. Українська кримінальна юстиція в умовах війни: матеріали VIII (XXI) Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 9–11 червня 2022 року) / упорядник І. Б. Газдайка-Василишин. Львів: ЛьвДУВС, 2022. С.26 та ін. <https://www.lvduvs.edu.ua/uk/library/materialy-naukovykh-konferentsii.html>

⁶¹ Tom Dannenbaum MECHANISMS FOR CRIMINAL PROSECUTION OF RUSSIA'S AGGRESSION AGAINST UKRAINE / Механізми кримінального переслідування агресії Росії проти України. URL: <https://www.justsecurity.org/80626/mechanisms-for-criminal-prosecution-of-russias-aggression-against-ukraine/>

війни в Україні) створили Групу діалогу з відповідальності для України (як передає Цензор.НЕТ, про це повідомляється в телеграм-каналі Офісу генерального прокурора України). 45 країн-учасників погодили Політичну декларацію про співпрацю для досягнення спільного результату. Група Діалогу, заснована на цьому заході, має об'єднати національні, європейські та міжнародні ініціативи для документування та правосуддя для міжнародних злочинів. Робота групи з підтримки України керуватиметься Офісом генерального прокурора⁶². Також ще в липні 2022 року заступник керівника Офісу Президента України і посол з особливих доручень Міністерства закордонних справ провели зустріч з представниками іноземних ЗМІ, під час якої розповіли про проєкт створення міжнародного трибуналу, який розглядатиме злочин агресії Росії проти нашої країни. Проєкт може отримати назву Tribunal for Russia⁶³. Також і Міністр закордонних справ України Дмитро Кулеба неодноразово закликав створити Міжнародний спеціальний кримінальний ad hoc трибунал для розгляду збройної агресії Росії проти України, ініціативу створення котрого станом на липень 2022 року вже були підтримали Парламентська асамблея Ради Європи, Європейський парламент, Парламентська асамблея НАТО, Парламентська асамблея ОБСЄ, Сейм Литовської Республіки⁶⁴. «На сьогодні не існує міжнародного суду або трибуналу, який міг би виконати цю функцію. Створення спеціального трибуналу закрие прогалину», – зазначив дипломат, тепер слово за урядами⁶⁵. «Європа може відіграти історичну роль у створенні спеціального трибуналу щодо злочину агресії росії проти України. Давайте це зробимо! Це буде найкращий шлях для захисту принципів міжнародного права», – зазначив Президент України

⁶² У Гаазі створили групу діалогу для притягнення РФ до відповідальності за злочини. ЦЕНЗОР. НЕТ. 14.07.2022. https://censor.net/ua/news/3354198/u_gaazi_stvoryly_grupu_dialogu_dlya_prytyagnennya_rf_do_vidpovidalnosti_za_zlochyny

⁶³ Україна притягне до відповідальності за злочин агресії вище політичне та військове керівництво РФ, – в ОП розповіли про проєкт міжнародного суду. Цензор. НЕТ. 21.07.2022. https://censor.net/ua/news/3355672/ukrayina_prytyagne_do_vidpovidalnosti_za_zlochyn_agresiyi_vyshe_politychne_ta_viyiskove_kerivnytstvo

⁶⁴ Кулеба в Гаазі назвав п'ять параметрів спецтрибуналу для покарання керівництва РФ за агресію проти України. Інформаційне агентство ASPI. 14.07.2022. <https://aspi.com.ua/news/politika/kuleba-v-gaazi-nazvav-pyat-parametriv-spectribunalu-dlya-pokarannya-kerivnictva-rf-za#gsc.tab=0>

⁶⁵ Саша Картер «Земля горітиме під ногами росіян»: Кулеба відвітував про кроки до створення спеціального трибуналу над рф. Українські Національні Новини: інформаційне агентство. 13.07.2022. <https://www.unn.com.ua/uk/news/1985500-zemlya-goritime-pid-nogami-rosiyan-kuleba-vidzvituvav-pro-kroki-do-stvorenniya-spetsialnogo-tribunalu-dlya-rf>

на сесії ПАРЄ, повідомляє кореспондент Укрінформу⁶⁶. Про те, що Київ опрацює кілька варіантів створення Спеціального трибуналу щодо притягнення до відповідальності винних в агресії проти України, мандат якого стосуватиметься злочину, який почався ще з тимчасової окупації росією Криму наприкінці лютого 2014 року, заявляв і посол із особливих доручень Міністерства закордонних справ України Антон Кориневич⁶⁷. Вже станом на 22 вересня 2022 року Президентом України було утворено робочу групу, яка займатиметься опрацюванням питання створення спеціального міжнародного трибуналу щодо притягнення до відповідальності винних в агресії проти України. Відповідний указ № 661/2022 опублікований на сайті глави держави, повідомляє Укрінформ⁶⁸. Наприкінці жовтня Міністри закордонних справ України та Естонії Дмитро Кулеба й Урмас Рейнсалу провели телефонну розмову, де, серед іншого, обговорили «...наступні кроки на шляху відповідного спеціального трибуналу...»⁶⁹, а вже 12 листопада Дмитро Кулеба в Твіттер повідомив, що «...із Міністром закордонних справ Естонії Урмасом Рейнсалу узгодили кроки щодо створення спеціального трибуналу у справі про агресію росії проти України»^{70,71}.

⁶⁶ Європа може відіграти історичну роль у створенні спеціального міжнародного трибуналу для притягнення росії до відповідальності за злочини в Україні та механізму виплати росіянами компенсацій. УКРІНФОРМ. 13.10.2022. <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3592416-zelenskij-u-pare-zaklikav-pidtrimati-stvorennja-tribunalu-dla-rosii.html>

⁶⁷ Україна опрацює кілька варіантів створення спецтрибуналу для росії – МЗС. УКРІНФОРМ. 24.10.2022. <https://www.ukrinform.ua/rubric-crimea/3599834-ukraina-opracovue-kilka-variantiv-stvorennja-spectribunalu-dla-rosii-mzs.html>

⁶⁸ Покарати росію: Зеленський утворив робочу групу щодо створення трибуналу. УКРІНФОРМ. 22.09.2022. <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3577435-pokarati-rosiu-zelenskij-utvoriv-gobocu-grupu-sodo-stvorennja-tribunalu.html>

⁶⁹ Обговорили кроки для створення спецтрибуналу для російських воєнних злочинців, – Кулеба провів розмову з естонським колегою Рейнсалу. ЦЕНЗОР. НЕТ. 23.10.2022. https://censor.net/ua/news/3375741/obgovoryly_kroky_dlya_stvorennja_spetstrybunalu_dlya_rosiyskikh_voennyh_zlochynstiv_kuleba_proviv_rozmovu

⁷⁰ Міністри МЗС України та Естонії узгодили кроки щодо створення спецтрибуналу у справі російської агресії. MIND. 12.11.2022. <https://mind.ua/news/20249454-ministri-mzs-ukrayini-ta-estoniyi-uzgodili-kroki-shchodo-stvorennja-spectribunalu-u-spravi-rosijskoyi-agre>

⁷¹ Басиста І.В., Назар Ю.С., Хатнюк Ю.А. Захист прав дітей та забезпечення їх безпеки за умов воєнних злочинів, геноциду, агресії та злочинів проти людяності/ Protecting the rights of children and ensuring their safety in the context of war crimes, genocide, aggression and crimes against humanity: розділ у колективній монографії «Juvenile policy as a component of supporting Ukraine's national security and defense» (dedicated to the 53rd anniversary of the UN General Assembly adoption of the Declaration of the Rights of the Child and the 56th anniversary of the establishment of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs): Scientific monograph. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2023. P. 42-78. 552. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/287/7881/16459-1> <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-276-0-2>

Також Глава МЗС України Дмитро Кулеба обговорював з нідерландським колегою Вопке Хукстрою питання притягнення РФ до відповідальності за воєнні злочини. Про це він розповів на пресконференції у Києві, повідомляє «Європейська правда». Ми говорили про притягнення до відповідальності РФ за злочини, вчинені проти України. В тому числі ми сьогодні предметно проговорили кроки, які нам потрібно зробити разом з іншими партнерами для створення Спеціального трибуналу з переслідування Росії за вчинення злочину агресії» – сказав Кулеба. Як наголосив у свою чергу Вопке Хукстра, Україна має перемогти у війні, а воєнні злочинці повинні бути притягнуті до відповідальності. Нагадаємо, що і міністр закордонних справ Чехії Ян Ліпавський висловився за створення спецтрибуналу над вищим керівництвом Росії за воєнні злочини, скоєні в Україні⁷². Про це він заявив у своєму Twitter, пише «Європейська правда». «Чехія – серед країн, які виступають за створення спеціального трибуналу для суду над вищим політичним керівництвом Росії за злочини в Україні. Будь-які політичні лідери держави мають нести відповідальність за розв’язання війни. Зараз не час говорити про мир. Росія розуміє тільки силу... Якщо ми хочемо безпеки – мають діяти правила, і ми маємо забезпечувати їхнє виконання на міжнародному рівні», – заявив Ян Ліпавський⁷³.

13 грудня 2022 року у ЗМІ повідомили, що у Нідерландах висловили готовність створити спеціальний трибунал. Про це заявив міністр закордонних справ Вопке Хукстра, пише NOS. У Гаазі в Нідерландах уже діє Міжнародний кримінальний суд (МКС), однак росія не визнає його юрисдикцію. Створення нової структури потребує «широкої міжнародної політичної підтримки» та «фінансової підтримки». Отож, серед дружніх держав створення трибуналу станом на початок грудня вже підтримали в Естонії, Чехії, Латвії та Литві, Франції та Нідерландах. При цьому, Єврокомісія пропонує два варіанти втілення правосуддя: 1) спеціальний незалежний міжнародний трибунал на основі багатостороннього договору або ж 2) гібридний суд – спеціалізований суд, інтегрований у національну систему правосуддя, але з міжнародними суддями. В обох випадках необхідна підтримка з боку

⁷² Кулеба та глава МЗС Нідерландів обговорили кроки для створення Спецтрибуналу щодо РФ. Європейська Правда. 15 листопада 2022 року. <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/11/15/7150690/>

⁷³ Глава МЗС Чехії висловився за спецтрибунал над вищим керівництвом РФ за воєнні злочини в Україні. Європейська Правда. 6 листопада 2022 року. <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/11/6/7150107/>

ООН⁷⁴. Варто пригадати, що ще у жовтні 2022 року нижня палата парламенту Нідерландів – Палата представників – підтримала резолюцію із закликом створити в Гаазі спеціальний трибунал для суду над президентом Росії та іншими причетними до воєнних злочинів в Україні. Про це повідомляла «Європейська правда» з посиланням на RTL Nieuws. Резолюцію до парламенту внесла партія D66, а її учасник Сьорд Вімер Сьордсма вважає, що трибунал є необхідним для притягнення до відповідальності безпосередньо Путіна. Також резолюція містить залик до влади Гааги почати пошук підходящої будівлі та глави МЗС – заручитися підтримкою ЄС і ООН⁷⁵. Очевидно, що як наслідок означених ініціатив міська рада Гааги підтримала лідера нідерландської партії VVD Лотте ван Бастен Батенбург щодо створення у місті спецтрибуналу для розслідування злочинів Росії, скоєних в Україні. Про це ван Бастен Батенбург сказала в коментарі «Укрінформу», передає «Європейська правда». Вона зауважила, що в Гаазі вже базуються Міжнародний кримінальний суд, спецтрибунали щодо Руанди та Югославії, а також європейські органи юстиції та поліції – Євроюст і Європол. «Тому ми маємо досвід і міжнародно-правову інфраструктуру для розміщення майбутнього спеціального трибуналу, який буде вести розслідування та судове переслідування злочинів і звірств, скоєних у цій агресивній російській війні», – сказала ван Бастен Батенбург. Політикиня додала, що майбутній спецтрибунал щодо РФ може розміститися в офісах і залах трибуналів щодо Руанди та Югославії, так як вони вже завершують свою роботу⁷⁶.

27 листопада 2022 року було анонсовано, що міністри юстиції країн Групи семи вперше в історії цього формату зберуться на зустріч, основною темою якої буде розслідування скоєних в Україні воєнних злочинів і притягнення винних до відповідальності. Як пише «Європейська правда», про це повідомив Марко Бушманн, міністр юстиції Німеччини, яка зараз головує у G7⁷⁷. А вже 30 листопада

⁷⁴ Ярослав Герасименко Нідерланди готові прийняти у себе трибунал над росією. HRMADSKЕ.UA. 13 грудня 2022 року. <https://hromadske.ua/posts/niderlandi-gotovi-prijnyati-u-sebe-tribunal-nad-rosiyeyu>

⁷⁵ У парламенті Нідерландів підтримали створення спецтрибуналу для Росії в Гаазі. Українська Правда, Європейська Правда. 20 жовтня 2022 року. <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/10/20/7149070/>

⁷⁶ Міська влада Гааги підтримує проведення спецтрибуналу над Путіним у місті. Українська Правда, Європейська Правда. 4 січня 2023 року. <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/01/4/7153594/>

⁷⁷ Міністри юстиції G7 проведуть першу в історії зустріч – щодо розслідування воєнних злочинів в Україні. Українська правда, Європейська правда. Неділя, 27 листопада 2022. <https://www.pravda.com.ua/news/2022/11/27/7378157/>

2022 року з'явилося повідомлення у ЗМІ, що така зустріч вже відбулася і у її результаті погодили декларацію щодо співпраці при розслідуванні воєнних злочинів РФ на території України та притягнення винуватих до відповідальності (заплановано покращити координацію розслідувань; створення мережі контактних пунктів для розслідувань, куди зможуть звертатися міжнародні організації та інші держави; докази повинні бути зібрані якісно і належно, щоб їх можна було використати у будь-якій судовій системі; необхідні надзвичайно підготовлені та фахові слідчі)⁷⁸.

На початок грудня 2022 року й Франція спільно з європейськими та українськими партнерами розпочала роботу зі створення спеціального трибуналу щодо злочину агресії Росії проти України, повідомила 30 листопада пресслужба французького Міністерства закордонних справ. «Для Франції боротьба з безкарністю за злочини, скоєні в Україні під час російської агресії, є пріоритетом. Ми повністю підтримуємо судову систему України та Міжнародний кримінальний суд, які мають юрисдикцію проводити неупереджені, незалежні розслідування, щоб притягнути до відповідальності осіб, відповідальних за такі злочини», – йдеться у повідомленні. Напередодні президентка Європейської комісії Урсула фон дер Ляєн запропонувала створити спеціалізований суд за підтримки ООН для розслідування злочину агресії Росії. Вона заявила про готовність «розпочати співпрацю з міжнародним співтовариством, щоб отримати найширшу міжнародну підтримку»⁷⁹. Як повідомив раніше посол з особливих доручень Міністерства закордонних справ України Антон Кориневич, у Європейській службі зовнішньої діяльності готують позицію щодо можливих опцій створення спеціального трибуналу для притягнення до відповідальності керівництва Росії за злочин агресії проти України. Київ опрацьовує кілька варіантів створення спеціального трибуналу, один із них – на основі угоди між Україною та ООН, яка може ухвалити відповідну резолюцію. Серед всіх варіантів, найбільш пріоритетним є той, яка забезпечить максимальну міжнародність, бо це дасть змогу юридично вирішити питання посадових імунітетів вищого політичного і військового керівництва Росії. «Для нас дуже важливим є те, що сьогодні колеги з Європейського Союзу, зокрема з Європейської служби зовнішньої діяльності, готують option paper, тобто, по суті, позицію щодо можливих опцій стосовно

⁷⁸ Страны G7 договорились о сотрудничестве в расследовании преступлений РФ – подробности. флот. 30 листопада 2022 року. <https://fлот2017.com/strany-g7-dogovorilis-o-sotrudnichestve-v-rassledovanii-prestuplenij-rf-podrobnosti/>

⁷⁹ Війна РФ проти України. Франція заявила про початок роботи зі створення спецтрибуналу. Радіо Свобода. 01 грудня 2022. <https://www.radiosvoboda.org/a/news-frantsiya-spetstrybunal/32156854.html>

реалізації відповідальності за вчинення злочину агресії проти України на основі висновків засідання Європейської ради 20-21 жовтня», – сказав посол з особливих доручень МЗС України⁸⁰.

Британський юрист Джефрі Найс, який співпрацював із Міжнародним трибуналом щодо колишньої Югославії (з 1998 по 2006 рік був головним прокурором у справі колишнього сербського лідера Слободана Мілошевича), вважає, що президент Росії Володимир Путін має бути притягнутий до відповідальності (як пише «Європейська правда» з посиланням на радіостанцію BBC Radio 4). За його словами, звинувачення проти Путіна абсолютно очевидні.

«Немає жодних сумнівів у тому, що командний ланцюжок веде безпосередньо до Путіна...». При цьому, ним висловлено і певні застереження щодо ймовірних маніпуляцій у цій царині, яких український народ не має права допустити. Путіна, а не окремих офіцерів, особливо важливо судити, оскільки в такий спосіб «моральну відповідальність буде встановлено на найпершому етапі, і потім її не можна буде піддати сумніву або змінити»⁸¹.

Як інформує Радіо Свобода, Міністр закордонних справ Німеччини Анналена Бербок 16 січня 2023 року теж закликала створити спеціальний міжнародний трибунал для судового переслідування російських лідерів за вторгнення Москви в Україну. Про це повідомляє агенція Reuters⁸².

19 січня 2023 року з'явилося повідомлення про ухвалення Європейським парламентом резолюції про створення спеціального трибуналу щодо злочину агресії РФ проти України. «Вітаю ухвалення резолюції Європейським парламентом про створення спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України. Закликаю всіх наших партнерів підтримати такий трибунал. Росія має бути притягнута до відповідальності за свою агресивну війну, справедливість має перемогти», – написав Президент України у твіттері. «Євродепутати закликають ЄС та його держави-члени, у тісній співпраці з Україною та міжнародним співтовариством, наполягати на створенні спеціального міжнародного трибуналу для переслідування злочину агресії проти

⁸⁰ У ЄС готують позицію щодо створення спецтрибуналу для покарання керівництва Росії. Європейська Правда. 22 листопада 2022 року. <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/11/22/7151140/>

⁸¹ Експрокурор у справі Мілошевича: Путіна важливо судити. Українська Правда, Європейська Правда. 1 січня 2023 року. <https://www.pravda.com.ua/news/2023/01/1/7383207/>

⁸² Німеччина закликає до створення спеціального трибуналу проти Росії – Бербок. Радіо Свобода. 16 січня 2023 року. <https://www.radiosvoboda.org/a/news-nimechchyna-rosija-trybunal/32226107.html>

України, вчиненого політичними та військовими лідерами Російської Федерації та її союзниками. Створення такого трибуналу, стверджують євродепутати, усуне недоліки поточних інституційних механізмів міжнародного кримінального правосуддя та доповнить слідчу роботу Міжнародного кримінального суду (МКС), який зараз не може розслідувати злочин агресії проти України», – йдеться в повідомленні. У Європарламенті також наголошують, що політичне та військове керівництво Росії та Білорусі має бути притягнуте до відповідальності. Текст резолюції, яка є рекомендаційною, схвалили 472-ма голосами «за», 19 «проти» і 33 – утрималися⁸³. «Ухвалення резолюції Європарламенту із закликом до створення спецтрибуналу є чітким знаком, що Європа підтримує Україну в нашій спільній боротьбі за справедливість і поділяє нашу позицію: керівництво Росії та її союзників має бути притягнуто до відповідальності якнайшвидше», – написав Генпрокурор України у твіттері⁸⁴. «Я вдячний членам Європейського парламенту за ухвалення постанови про створення спеціального трибуналу у справі про злочин агресії проти України. Важливий крок до правового механізму судового переслідування російського керівництва та запобігання таким злочинам у майбутньому», – написав Міністр закордонних справ України Дмитро Кулеба у твіттері⁸⁵. «Європарламент щойно проголосував за резолюцію, що не має обов'язкової сили, яка закликає до створення спеціального міжнародного суду для переслідування злочинів агресії проти України з боку Росії, зазначивши, що він має вести розслідування не лише щодо Путіна та російського керівництва, а й Лукашенка та керівництва Білорусі», – про це повідомляє РБК-Україна з посиланням на Twitter брюссельського кореспондента «Радіо Свобода» Рікарда Йозвяка⁸⁶.

Судячи із наявних перекладів у національних ЗМІ слів прокурора МКС Karim A.A. Khan QC, то він запевнив, що його суд цілком здатний ефективно розслідувати скоєні в Україні злочини. Про це

⁸³ Європарламент ухвалив резолюцію про створення спецтрибуналу щодо злочину агресії РФ проти України. Радіо Свобода. 19 січня 2023 року. <https://www.radiosvoboda.org/a/news-rezoliutsiya-es-spetstrybunal/32230668.html>

⁸⁴ Генпрокурор: Ухвалення резолюції про спецтрибунал означає, що ЄС підтримує Україну. INTERFAX –Україна. 19 січня 2023 року. <https://interfax.com.ua/news/general/885616.html>

⁸⁵ Кулеба: Ухвалення резолюції про спецтрибунал – це важливий крок до переслідування керівництва РФ. INTERFAX –Україна. 19 січня 2023 року. <https://interfax.com.ua/news/general/885583.html>

⁸⁶ ЄЛИЗАВЕТА ДРАБКІНА Європарламент закликав створити спецтрибунал для Росії та Білорусі. РБК-Україна. 19 січня 2023 року. <https://www.rbc.ua/rus/news/spetstrybunalu-rf-ta-bilorusi-buti-evroparlament-1674128412.html>

пише Associated Press. При цьому Прокурор МКС, звертаючись до Асамблеї держав-учасниць, щорічних зборів наглядового органу МКС, заявив: «Ми повинні уникати фрагментації і натомість працювати над консолідацією»⁸⁷.

Своєю чергою, в Організації об'єднаних націй циркулює проєкт резолюції щодо створення міжнародного трибуналу на зразок Нюрнберзького для притягнення керівництва Росії до відповідальності. Про це повідомляють українські ЗМІ, посилаючись на «The Guardian». «Це те, що дуже хвилює президента Зеленського. Це те, чого хоче Україна, і я думаю, що це матиме велике значення. Але питання в тому, чи матимуть вони достатньо голосів. Наразі всі резолюції Генасамблеї щодо України мали достатню підтримку», – цитує видання амбасадорку США з питань глобального кримінального правосуддя Бет Ван Шаак. Нею також повідомлено про два робочі варіанти, про котрі вище вже йшла мова, але дещо з уточненнями: двосторонній договір між Україною та ООН або ж національний суд, створений Україною з ЄС або Радою Європи з додаванням міжнародного елемента, можливо, схваленим голосуванням на Генеральній асамблеї ООН⁸⁸.

При такому стані справ, дещо не однозначно сприймається грудневе повідомлення в ЗМІ, де цитовано нового Верховного комісара ООН по правах людини за результатами його інтерв'ю агенції EPRD, пише «Postimees» 28 грудня. Фолькер Тюрк відмітив, що притягнути Путіна до відповідальності надскладно, як в політичному, так і в юридичному планах. Також підкреслено, що тому й потрібно належне переслідування⁸⁹.

24 січня 2023 року в ЗМІ з'явилася інформація про те, що Парламентська асамблея Ради Європи схвалила звіт та резолюцію під назвою «Сексуальне насильство у часи конфліктів», присвячену серед іншого питанню російської агресії проти України. Про це повідомляє кореспондент «Європейської правди» зі Страсбурга. Документ, підготовлений австрійською депутаткою Петрою Байр, містив лише побічні згадки про російську агресію, однак його вдалося суттєво

⁸⁷ Прокурор МКС виступив проти ідеї ЄС про створення спеціального трибуналу для розслідування злочинів росії. MIND.UA. 6 грудня 2022 року. <https://mind.ua/news/20250365-prokuror-mks-vistupiv-proti-ideyi-es-pro-stvorenniya-specialnogo-tribunalu-dlya-rozsliduvannya-zlochiviv>

⁸⁸ В ООН можуть розглянути проєкт резолюції щодо створення трибуналу над РФ – ЗМІ. КІЇВ 24. 5 грудня 2022 року. <https://24.kyiv.media/news/v-oon-mozhnut-rozglyanuty-proyekt-rezolyuciyi-shhodo-stvorenniya-trybunalu-nad-rf-zmi>

⁸⁹ Привлечь к ответственности за войну лично Путина нереалистично – комиссар ООН. ОСТРО. 28.12.2022. <https://www.ostro.org/ru/news/pryvllech-k-otvetstvennosti-zavojnu-lychno-putyina-nerealistychno-komyssar-oon-i399184>

змінити за допомогою правок, поданих українськими депутатами та парламентарями з держав-партнерів. Серед поправок, поданих до документа, найбільші суперечки викликала поправка 4, що змінювала опис ситуації в Європі. Замість розмитої і фактично некоректної фрази «у 2022 році війна повернулася до нашого континенту», депутати пропонували записати: «З лютого 2014 року Російська Федерація веде агресивну війну проти України, яку вона відновила 24 лютого 2022 року масованим вторгненням в Україну». Після цього правка була схвалена з невеликою перевагою: 47 за, 43 проти. У підсумку резолюцію з цією нормою затвердили одногосно: 126 депутатів проголосували за⁹⁰.

А вже 26 січня 2023 року з'явилося повідомлення, що Парламентська асамблея Ради Європи ухвалила рішення, яким затвердила свої вимоги щодо створення спеціального трибуналу щодо злочину агресії. Про це повідомляє зі Страсбурга кореспондент «Європейської правди». Резолюція ПАРЕ щодо правових та правозахисних складових агресії РФ проти України стала основним документом щодо України, який ухвалили на поточній сесії асамблеї. У ньому значна увага приділена створенню нового міжнародно-правового механізму покарання за злочин агресії. «Не існує іншого міжнародного кримінального трибуналу, компетентного переслідувати і карати за злочин агресії, вчинений проти України», – пояснює свій заклик ПАРЕ. «Російські та білоруські політичні та військові лідери, які планували, готували, ініціювали або здійснювали ці дії, і які мали можливість контролювати або керувати політичними або військовими діями держави, повинні бути ідентифіковані та притягнуті до відповідальності. Без їхнього рішення про розв'язання цієї агресивної війни проти України не відбулося би звірств, що випливають з цієї війни», – підкреслює документ. ПАРЕ, утім наголошує на потребі розслідувати також воєнні злочини, злочини проти людяності та звинувачення у геноциді, які підпадають під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду⁹¹.

«2 лютого 2023 року Фінляндія приєдналася до ключової групи – «core group» (налічує вже 19 країн окрім України та Фінляндії, також входить зовнішньополітична служба ЄС), створеної задля підтримки України у забезпеченні відповідальності Росії за її злочин агресії». Фінляндія підтримує як розслідування Міжнародного кримінального

⁹⁰ ПАРЕ визнала, що військова агресія РФ проти України почалася у 2014, а не 2022 році. Українська Правда, Європейська правда. 24 січня 2023 року. <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/01/24/7154747/>

⁹¹ ПАРЕ ухвалила рішення про спільну відповідальність влади РФ та Білорусі за злочин агресії. Українська Правда, Європейська правда. 26 січня 2023 року. <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/01/26/7154923/>

суду, так і українських фахівців. Нагадаємо, наприкінці січня група щодо створення спецтрибуналу збиралася у Празі, у засіданні взяли участь 20 країн⁹².

Європейський союз досяг одностайності про потребу створити механізм покарання російської верхівки за злочин агресії, але наразі не дав згоду на створення у Гаазі окремого спецтрибуналу (у ЄС пояснюють, що наразі не дійшли згоди щодо деталей створення такого трибуналу). Про це йдеться у підсумковому документі саміту Україна-ЄС, коментований переклад якого публікує «Європейська правда». При цьому дали окрему згоду на міжнародне кримінальне переслідування за вчинення злочину агресії⁹³. На майданчику Єврооусту триває робота над проведенням міжнародного саміту з питань відповідальності за злочин агресії в Україні, що має стати основою для систематизації доказів із метою формулювання обвинувачення⁹⁴.

4. Перспективи відшкодування росією шкоди внаслідок вчинених злочинів на українських теренах⁹⁵.

На цьому поприщі є надважливими, як національні, так і міжнародні ініціативи. Зокрема щодо крайніх із національних, то низько схиляю голову перед знаним професором Миколою Івановичем Хавронюком, котрий в унісон до пропозиції Європейської комісії щодо гармонізації кримінальних злочинів та покарань за порушення обмежувальних заходів ЄС (про це, як пише «Європейська правда», йдеться у повідомленні Єврокомісії. «Поки триває російська агресія проти України, надзвичайно важливо, щоб обмежувальні заходи ЄС були повністю імplementовані, а порушення цих заходів не окупилося. Пропозиція Комісії встановлює загальні правила ЄС, які полегшать розслідування, переслідування та покарання за порушення обмежувальних заходів у всіх державах-членах» – йдеться у

⁹² Фінляндія приєдналася до групи країн, що працюють над покаранням Росії за злочин агресії. Українська Правда, Європейська Правда. 3 лютого 2023 року. <https://www.pravda.com.ua/news/2023/02/3/7387783/>

⁹³ ЄС погодився допомагати Україні створити міжнародний суд для лідерів РФ. Українська Правда, Європейська Правда. 3 лютого 2023 року. <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/02/3/7155491/>

⁹⁴ Єрмак провів засідання робочої групи зі створення трибуналу щодо агресії проти України. INTERFAX – Україна. 13 лютого 2023 року. <https://interfax.com.ua/news/general/891107.html>

⁹⁵ Басиста І.В. Перспективи відшкодування росією шкоди внаслідок вчинених злочинів на українських теренах. Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування: матеріали науково-практичного семінару (Львів, 2 грудня 2022). Львів: ЛьвДУВС. 2022. С. 6-11 <https://www.lvduvs.edu.ua/uk/library/materialy-naukovykh-konferentsii.html>

повідомленні⁹⁶), у вельми стислі терміни запропонував відповідний ґрунтовний український законопроект, котрий на своїй сторінці у ФБ виніс на розгляд наукової спільноти. Вважаю, що такі юридичні кроки на часі, адже через відсутність належної гармонізації національного законодавства загалом, через кульгавість кримінального та кримінального процесуального законодавства, подекуди відірваність від потреб «сьогодні і вже», ми пожинаємо і ще тривалий час будемо збирати невтішний урожай.

«Коли обговорювалося створення спеціального трибуналу, йшлося і про питання відшкодування заподіяної шкоди. Яку модель буде обрано? Дуже важливо, чи буде це питання на національному рівні, чи суд стягуватиме по кожному кримінальному провадженню. І тут постають питання – з кого стягувати і яким чином реалізувати це рішення? Є варіант – держава сплачує громадянам і підприємствам, а тоді звертається до міжнародних інституцій по відшкодування. Отже, держава спочатку компенсує, а потім на міжнародному рівні ставиться питання про компенсацію цих витрат Україні. Найкраще було би, якби існував спеціальний державний фонд, з якого держава компенсувала би збитки потерпілим. Обрання певного підходу буде дуже важливим для національних судів»⁹⁷.

Загалом відновлення України за наслідками російського вторгнення за масштабами порівнюють із наслідками Другої Світової Війни. Кабінет Міністрів України розраховує залучити більш, як 600 млрд грн. на відновлення у 2023 році пошкоджених інфраструктури і житла. Канцлер Німеччини Олаф Шольц і президент Єврокомісії Урсула фон дер Ляєн заявили, що для відновлення України повинен бути створений свій «план Маршалла», в котрому Євросоюз має зіграти свою роль⁹⁸. Також найближчим часом очікується проведення фінансово-економічного «Рамштайну» за участі країн ЄС та G7, МВФ, СІБ, ЄБРР, ОЕСР та інших міжнародних фінансових організацій⁹⁹.

⁹⁶ Єврокомісія представила пропозиції щодо криміналізації порушення санкцій ЄС проти РФ. Європейська Правда. 2 грудня 2022 року. <https://www.euointegration.com.ua/news/2022/12/2/7151742/>

⁹⁷ Олександра Примаченко «Воєнний злочинець буде заарештований, щойно вийде за межі своєї країни, без строку давності» – голова Касаційного кримінального суду. Ракурс. 24 жовтня 2022 року. <https://racurs.ua/ua/3025-toy-hto-natyskaie-knopku-maie-znaty-yogo-derjava-zaplatyt-za-vsi-ci-ruynuvannya-suddya-vs.html>

⁹⁸ Восстановление Украины: денис шмыгаль представил новый масштабный проект на форуме в давосе. флот 2017. 18 січня 2023 року. <https://flot2017.com/vosstanovlenie-ukrainy-denis-shmygal-predstavil-novyy-masshtabnyj-proekt-na-forume-v-davose/>

⁹⁹ Шмыгаль оголосив про запуск фінансового та енергетичного «Рамштайнів». ЦЕНЗОР.НЕТ. 24 січня 2023. https://censor.net/ua/news/3395387/shmygal_ogolosyv_pro_zapusk_finansovogo_ta_energetichnogo_ramshtayniv

Варто пригадати, що Генеральна асамблея Організації Об'єднаних Націй закликала притягнути Росію до відповідальності за порушення міжнародного права через вторгнення в Україну, включно з виплатою репарацій. Резолюцію напередодні підтримали 94 зі 193 членів Асамблеї. У документі йдеться про те, що Росія має бути не лише притягнута до відповідальності за порушення міжнародного права в Україні, а й «повинна нести юридичні наслідки за всі свої міжнародно протиправні дії, враховуючи відшкодування за збитки і втрати, спричинені такими діями». Радіо Свобода розпитало у Вейна Джордаша – королівського адвоката, британського юриста із багаторічним стажем, який уже два десятиліття займається міжнародним гуманітарним правом, а з 2015-го допомагає Україні розслідувати злочини Росії. Він зазначив, що репарації надходять до України як до держави. Будуть тисячі заяв: у людей були зруйновані будинки, школи, люди втратили своїх рідних. Це справжній виклик. Резолюція передбачає запровадження міжнародного механізму репарацій. І вона рекомендує країнам-членам ООН у співпраці з Україною створити міжнародний реєстр, щоб вести облік заяв на відшкодування, облік руйнувань, вартість відновлення тощо. Тож або Генеральна асамблея створить власний механізм для цього або самі країни розроблятимуть такі механізми на національному рівні. Як на мене, другий варіант має менше сенсу, бо у цьому випадку необхідний саме централізований механізм, який має ініціювати Генеральна асамблея¹⁰⁰.

Своєю чергою, як зазначається, реалізація обмежувальних заходів ЄС продемонструвала складність виявлення активів, що належать олігархам, які приховують їх у різних юрисдикціях через продумані юридичні та фінансові структури. Повертаючись до запропонованої Єврокомісією директиви щодо гармонізації кримінальних злочинів та покарань за порушення обмежувальних заходів ЄС, котра згадана вище, на початку цього пункту, то вона передусім має на меті встановити однаковий рівень штрафів у всіх державах-членах. Основні елементи пропозиції включають перелік кримінальних злочинів, які порушують санкції ЄС та правопорушення, які охоплюватимуть також обхід обмежувальних заходів ЄС. Крім того, пропозиція Єврокомісії містить загальні базові стандарти покарань. Цю пропозицію обговорюватиме Європейський парламент і Рада ЄС в рамках звичайної процедури. Варто нагадати, що у травні 2022 року Єврокомісія запропонувала додати порушення обмежувальних заходів ЄС до списку злочинів ЄС. Водночас комісія запропонувала нові посилені правила щодо повернення та конфіскації активів, які також сприятимуть

¹⁰⁰ Сашко Шевченко Резолюція Генасамблеї про репарації – перший крок до конфіскації активів РФ – британський юрист. Радіо Свобода. 15 листопада 2022 року. <https://www.radiosvoboda.org/a/reparations-ukraine-gemeral-assembly-un-russia-war/32132159.html>

реалізації обмежувальних заходів ЄС. Пропозиції надходять у контексті робочої групи «Заморозити та конфіскувати», створеної в березні. Після ухвалення 28 листопада рішення Ради ЄС, що визначає порушення обмежувальних заходів Союзу як сферу серйозного злочину, Єврокомісія висунула цю пропозицію для Директиви про порушення обмежувальних заходів ЄС, як другий крок¹⁰¹.

Як один із прикладів дієвості ініціатив та наступальності кроків наших партнерів у цій царині, є, серед величезної кількості заходів, один із крайніх за хронологією, коли Міністерство фінансів США 26 січня 2023 року визнало російську приватну військову компанію «Вагнер» транснаціональною злочинною організацією та запровадило проти неї додаткові санкції. Під санкції потрапили також партнери російської ПВК та інші компанії, які сприяють військовому комплексу росії – загалом 6 фізичних та 12 юридичних осіб¹⁰².

Загалом всі ці заходи у своїй сукупності, що реалізуються у концепті «Заморозити та конфіскувати», не лише фінансово гальмують російську злочинну військову машину, але й дозволять запустити майбутній механізм компенсації збитків. Зокрема, серед іншого вже раніше перераховано¹⁰³, 13 грудня 2022 року з'явилося повідомлення, що Уряд Великої Британії розробляє механізм, який дасть змогу використовувати заарештовані рахунки російських бізнесменів, які потрапили під санкції, для відновлення України. Про це заявив глава

¹⁰¹ Єврокомісія представила пропозиції щодо криміналізації порушення санкцій ЄС проти РФ. Європейська Правда, 2 грудня 2022 року. <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/12/2/7151742/>

¹⁰² Денис Булавін США визнали ПВК «Вагнер» транснаціональною злочинною організацією. 26 січня 2023 року. <https://hromadske.ua/posts/ssha-viznali-pvk-vagner-transnacionalnoyu-zlochinnoyu-organizaciyeyu-sho-ce-dast>

¹⁰³ Басиста І.В. Перспективи відшкодування росією шкоди внаслідок вчинених злочинів на українських теренах. Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування: матеріали науково-практичного семінару (Львів, 2 грудня 2022). Львів: ЛьвДУВС, 2022. С. 6-11. URL: <https://www.lvduvs.edu.ua/uk/library/materialy-naukovykh-konferentsii.html>; Басиста І.В., Назар Ю.С., Хатнюк Ю.А. Захист прав дітей та забезпечення їх безпеки за умов воєнних злочинів, геноциду, агресії та злочинів проти людяності/ Protecting the rights of children and ensuring their safety in the context of war crimes, genocide, aggression and crimes against humanity: розділ у колективній монографії «Juvenile policy as a component of supporting Ukraine's national security and defense» (dedicated to the 53rd anniversary of the UN General Assembly adoption of the Declaration of the Rights of the Child and the 56th anniversary of the establishment of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs): Scientific monograph. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2023. P. 42-78. 552. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/287/7881/16459-1> <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-276-0-2>; Басиста І.В. Притягнення до відповідальності за вчинення воєнних злочинів, геноциду, агресії та злочинів проти людяності. Українська кримінальна юстиція в умовах війни: матеріали VIII (XXI) Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 9–11 червня 2022 року) / упорядник І. Б. Газдайка-Василишин. Львів: ЛьвДУВС, 2022. С.17-44. URL: <https://www.lvduvs.edu.ua/uk/library/materialy-naukovykh-konferentsii.html>

МЗС Джеймс Клеверлі в Палаті громад британського парламенту, інформує Цензор.НЕТ із посиланням на DW¹⁰⁴.

Як передає кореспондент Укрінформу, 26 січня 2023 року вже і ПАРЄ визначила, яким має бути майбутній механізм компенсації збитків Україні (буде створений багатостороннім договором або угодою, відкритою для всіх держав-однорумців, за підтримки Організації Об'єднаних Націй, Ради Європи, Європейського Союзу та інших міжнародних організацій – про це йдеться у резолюції «Правові аспекти та аспект прав людини в агресії російської федерації проти України», ухваленій Парламентською Асамблеєю Ради Європи)¹⁰⁵.

Ще у грудні Комітет міністрів Ради Європи ухвалив План дій «Стойкість, відновлення та реконструкція» (2023-2026) для України з рекордним обсягом фінансування у 50 мільйонів євро. Про це повідомили у пресслужбі РЄ, пише «Європейська правда». «Він є частиною внеску нашої організації у процес відбудови та відновлення країни, що зіткнулася з жорстокою агресією Російської Федерації та величезними руйнуваннями», – сказала генеральний секретар Ради Європи Марія Пейчинович Бурич. Він також спрямований, серед іншого, й на підтримку програми реформ України після рішення ЄС про надання Україні статусу кандидата у члени Євросоюзу¹⁰⁶. Також 13 числа цього ж місяця у Парижі пройшла міжнародна донорська конференція за участі понад 45 країн і 20 міжнародних організацій, яка мала на меті підтримати Україну на тлі постійних російських атак по критичній інфраструктурі. Про це пише Associated Press, повідомляє «Європейська правда». Швеція була однією з перших країн серед учасників зустрічі, яка пообіцяла збільшити допомогу. Міністр зовнішньої торгівлі країни Йохан Форсселл оголосив про внесок у розмірі 55 мільйонів євро на гуманітарну допомогу та відновлення шкіл, лікарень та енергетики. Веб-платформа дозволить Україні скласти список своїх потреб у цивільній допомозі та дозволить донорам показати, що вони нададуть у відповідь¹⁰⁷.

¹⁰⁴ Велика Британія планує спрямувати заарештовані гроші російських бізнесменів на відновлення України, – Клеверлі. 13 грудня 2022 року. https://censor.net/ua/news/3386826/velyka_brytaniya_planuye_spryamuvaty_zareshtova_ni_groshi_rosiyskyh_biznesmeniv_na_vidnovlennya_ukrayiny

¹⁰⁵ ПАРЄ визначила, яким має бути майбутній механізм компенсації збитків Україні. УКРІНФОРМ. 26 січня 2023 року. <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3659873-pare-viznacila-akim-mae-buti-majbutnij-mehanizm-kompensacii-zbitkiv-ukraini.html>

¹⁰⁶ Рада Європи затвердила план дій для України на рекордні 50 млн євро. Українська Правда, Європейська Правда. 14 грудня 2022 року. <https://www.pravda.com.ua/news/2022/12/14/7380755/>

¹⁰⁷ У Парижі розпочалася міжнародна конференція з підтримки України. Європейська Правда. 13 грудня 2022 року. <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/12/13/7152394/>

Також нагадаємо, що раніше Європарламент під час голосування підтримав резолюцію щодо визнання Росії державою – спонсором тероризму. Таке формулювання підтримується не всіма євродепутатами. Зокрема євродепутат від Польщі Радослав Сікорський зазначив, що на його думку, Росія є терористичною державою, а не державою – спонсором тероризму. А це важливо, передусім, для жертв тероризму, котрі повинні мати можливість задовольняти свої вимоги за рахунок заморожених російських активів¹⁰⁸.

Своєю чергою влада США, працюючи у цій царині над власним законодавством (щодо статусу SST), судячи із наявних повідомлень, вже зробила ряд надважливих кроків. Зокрема, на сайті Офісу Генерального прокурора України 23 грудня 2022 року з'явилася інформація, що Сенат США 22 грудня ухвалив Justice for Victims of War Crimes Act – Закон про правосуддя для жертв воєнних злочинів, який закладає правову основу для притягнення до відповідальності всіх, хто вчинив воєнні злочини проти українського народу, а також виправляє прогалини в американському законодавстві. За словами Генерального прокурора України, ухвалений закон дозволяє переслідувати воєнних злочинців у США незалежно від місця скоєння злочину, продовжує термін давності для воєнних злочинів, виявлених через роки після їх скоєння, а також оновлює чинне законодавство, дозволяючи притягати до відповідальності громадян інших держав. Раніше за ці злочини до відповідальності могли бути притягнуті виключно громадяни США, зазначив Костін¹⁰⁹.

Що ж стосується механізмів відшкодування шкоди за рішеннями МКСу, котрі різняться із національними¹¹⁰, то до вже раніше

¹⁰⁸ Україна має змінити свої правила, щоб приєднатися до Європи: інтерв'ю з євродепутатом від Польщі Сікорським. 7 грудня 2022 року. <https://uatv.ua/uk/ukrayina-maye-zminyty-svoyi-pravya-shhob-pryyednatysya-do-yevropy-interv-yu-z-yevrodeputatom-vid-polshhi-sikorskym/>

¹⁰⁹ Сенат США ухвалив закон про правосуддя для жертв воєнних злочинів, який дозволяє притягати до відповідальності громадян інших країн. INTERFAX – Україна. 22 грудня 2022 року. <https://interfax.com.ua/news/general/880044.html>

¹¹⁰ Басиста І.В., Благуа Р.І., Комісарчук Ю.А. Актуальні проблеми застосування кримінального процесуального законодавства: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 205-208, 211, 248 та ін. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/5086>; Кримінальний процес: підручник у 3-х частинах / Басиста І.В., Благуа Р. І., Гловюк І. В. та ін. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. <https://www1.lvduvs.edu.ua/pidruchnyky-posibnyky>

оприлюднених даних варто додати, що наслідком їх застосування можуть бути restitution, compensation, rehabilitation, satisfaction¹¹¹.

5. Наявні звернення України до міжнародних судів та аспекти універсальної юрисдикції

До вже раніше оприлюднених й узагальнених даних слід додати, що десятий позов України проти РФ було подано до ЄСПЛ ще 23 червня. «Це справа про верховенство права та забезпечення колективного гарантування прав і свобод людини в Європі. Саме тому Міністерство юстиції ініціювало питання підтримки іншими державами-членами Ради Європи міждержавної заяви України проти РФ № 11055/22» – зазначила заступник Міністра юстиції (на кінець серпня ЄСПЛ повідомив лише про чотири такі клопотання, а вже 16 вересня 2022 року 18 держав-членів Ради Європи повідомили про намір долучитися до справи Україна проти Росії (X) (Ірландія, Швеція, Бельгія, Польща, Естонія, Чехія, Німеччина, Литва, Латвія, Нідерланди, Іспанія, Франція, Хорватія, Італія, Румунія. Крім того, Великобританія планує приєднати додатковий період, який завершиться 11 жовтня. Люксембург також заявив, що звернення про приєднання буде направлено до суду найближчим часом)¹¹². «...відкриваєм новий рік в ЄСПЛ рішенням по прийнятності міждержавної справи «Україна та Нідерланди проти Росії» (стосується адміністративної практики порушень Росією прав людини на тимчасово окупованій території Донецької та Луганської областей з 2014 року) – зазначила уповноважена у справах ЄСПЛ Маргарита Сокоренко¹¹³.

Що ж дає державам так звана універсальна юрисдикція – можливість притягувати до відповідальності за порушення міжнародного права. Тобто інші держави можуть притягувати до відповідальності за справи,

¹¹¹ Soraya Brikci Right to reparations before the ICC. Матеріали презентації на вебінарі 23 січня 2023 року. https://fileview.fwdcdn.com/?url=https://mail.ukr.net/api/public/file_view/list%3Ftoken%3DYULqJSPiEkABO6KvYViPMER4DwVCEakwZ807L_-Sc7kdilrUTVmZKvGrP7G19agV45baykAlMIDjFFRF3c6x-n0WuYVc8epShWyttcQ:rAYcZUaQd-VpxpZB%26r%3D1674744210605&default_mode=view&lang=ru#start=0

¹¹² До десятого позову України проти РФ до ЄСПЛ мають намір приєднатися ще 18 країн-членів Ради Європи. delo.ua. 17 вересня 2022 року. <https://delo.ua/politics/dodesyatogo-pozovu-ukrayini-proti-rf-do-jespl-mayut-namir-prijednatisya-shhe-18-krayin-cleniv-radi-jevropi-404203/>

¹¹³ ЄСПЛ оголосить рішення щодо прийнятності справи «Україна та Нідерланди проти Росії» 25 січня. delo.ua. 9 СІЧНЯ 2023 РОКУ. <https://delo.ua/politics/jespl-ogolosit-risennya-shhodo-priinyatnosti-spravi-ukrayina-ta-niderlandi-proti-rosiyi-25-sicnya-409295/>

які якимось чином пов'язані з конфліктом в Україні¹¹⁴. До вже раніше оприлюднених оглядів¹¹⁵ варто додати, що й Німеччина збрала сотні доказів воєнних злочинів в Україні, зокрема, у Бучі та щодо атак на українську цивільну інфраструктуру, заявив генеральний прокурор ФРН Петер Франк в інтерв'ю газеті Welt am Sonntag і додав, що бачить потребу в судовому процесі на міжнародному рівні. Він додав, що зараз кількість доказів, які мають прокурори, – це цифри «тризначного порядку», але не надав подробиць. Німеччина почала збирати докази в березні 2022 року для переслідування можливих воєнних злочинів, в тому числі шляхом опитування українських біженців та оцінки загальнодоступної інформації, сказав Франк, додавши, що німецькі прокурори ще не розслідують конкретних осіб. «Ми готуємося до можливого подальшого судового розгляду – чи то з нами в Німеччині, чи то з нашими іноземними партнерами, чи то перед міжнародним судом», – додав він¹¹⁶.

При означеному стані справ, й влада країни-агресора розпочала процедуру денонсації міжнародних договорів (це фінальний етап розриву відносин) з яких її ще не виключила Рада Європи. Це, як правило, ті із них, котрі не передбачають її членство у Раді Європи. Хоча її участь, для прикладу у Європейській конвенції з прав людини Рада Європи припинила паралельно з її членством у цій організації через агресію проти України. При цьому, формально країна-агресорка залишається учасницею ще 41 міжнародного договору Ради Європи, у тому числі про кримінальну відповідальність за корупцію. Участь країни-агресорки у ЄСПЛ і відповідній Конвенції припинилися ще 16 вересня 2022 року. Причини виходу Росії із всіх конвенцій пов'язують із обструкцією, для прикладу, їй передбачили участь в «...GRECO (The Group of States against Corruption) без права голосу». Крім того, це свідчить про намагання Росії дистанціюватися від всього, що пов'язане із Радою Європи. У інших організаціях, для прикладу ООН

¹¹⁴ Дзенана Карабеговіч Комісія ООН щодо України підтвердила факти сексуального насилля російських військових щодо дітей – Джумхур. Радіо Свобода. 25.01.2023. <https://www.radiosvoboda.org/a/intervyu-dzhumkhur-komisiya-onn-zlochyny-rosiyi/32235955.html>

¹¹⁵ Басиста І.В. Притягнення до відповідальності за вчинення воєнних злочинів, геноциду, агресії та злочинів проти людяності. Українська кримінальна юстиція в умовах війни: матеріали VIII (XXI) Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 9–11 червня 2022 року) / упорядник І. Б. Газдайка-Василишин. Львів: ЛьвДУВС, 2022. С.28 та ін. URL: <https://www.lvduvs.edu.ua/uk/library/materialy-naukovykh-konferentsii.html>

¹¹⁶ Німецькі прокурори збрали сотні свідчень воєнних злочинів РФ в Україні. Голос Америки 5.02.2023. <https://ukrainian.voanews.com/a/6948647.html>

чи ОБСЄ припинити співпрацю значно важче або й, як зазначають окремі експерти – неможливо. При такому стані справ та відмові Росії виконувати рішення ЄСПЛ, все ж таки Генеральний секретар Ради Європи у грудні 2022 року направила лист Лаврову та нагадала про обов'язок виконання всіх рішень ЄСПЛ, які мали місце до денонсації (не виконаними є рішення ЄСПЛ у 2227 справах, а компенсацію не виплачена у 1874 справах: на 8 листопада 2022 року це більш як 2 млрд євро)¹¹⁷. Президент Парламентської асамблеї Ради Європи Тіні Кокс вважає, що повернення РФ до складу Ради Європи буде можливе лише після виплати значної компенсації Україні, а також громадянам, які постраждали через порушення прав людини. Про це він заявив на зустрічі з журналістами у Страсбурзі, повідомляє кореспондент «Європейської правди». Кокс закликав розглядати виключення Росії з Ради Європи як частину ширшого процесу. «Не тільки Росію вигнали з Ради Європи, але Росія також сама виключила себе з цивілізованого світу», – підкреслив він. «Одного дня Росія захоче повернутися. Але для цього вона має заплатити ціну, зокрема, виконавши усі рішення Європейського суду з прав людини. Усі скарги, подані до 16 вересня 2022 року, будуть розглянуті, – додав президент ПАРЄ¹¹⁸.

Своєю чергою, Україна наразі готується до офіційних кроків для доведення незаконного перебування РФ у Раді Безпеки ООН, що має запустити політичний процес щодо позбавлення Росії цього місця, повідомив міністр закордонних справ України Дмитро Кулеба. «Настав час для відвертої, аргументованої розмови про узурпацію РФ місця в Раді Безпеки ООН та ООН у цілому», – наголосив він. Також Кулеба додав, що «міжнародне право, а не інтриги та махінації на догоду РФ – ось на чому стоять Україна»¹¹⁹. Але не все так гладко і просто. Для прикладу, Віцеканцлер МЗС Естонії Мярт Вольмер заявив, що більшість держав не поділяють підхід України до питання про членство Росії в Раді Безпеки ООН, тому питання про її виключення з цього органу наразі не є перспективним. Про це пише «Європейська правда» з посиланням на ERR. «Естонія один із лідерів і найактивніших прихильників України за темами, які якраз стосуються ізолювання Росії в різних організаціях, відсутності Росії від ухвалення рішень у світі, притягнення її до

¹¹⁷ Россия выходит из всех европейских конвенций. 1.01.2023. <https://newssky.com.ua/rossiya-vyehodit-iz-vseh-evropejskih-konvenczij/>

¹¹⁸ Президент ПАРЄ сказав, яку ціну доведеться заплатити Росії для повернення до Ради Європи. Українська Правда, Європейська Правда. 27 січня 2023 року. <https://www.pravda.com.ua/news/2023/01/27/7386773/>

¹¹⁹ Україна готується до офіційних кроків, які доведуть незаконне перебування РФ у Раді Безпеки ООН – Кулеба. Interfax – Україна. 20 грудня 2022 року. <https://interfax.com.ua/news/general/879469.html>

відповідальності за злочини. Цей напрямок дуже хороший і правильний. Розмови про ООН потрапляють у ту саму категорію, але в цьому випадку треба враховувати, що дуже великої міжнародної підтримки в Україні з цього питання, на жаль, немає», – сказав віцеканцлер МЗС Естонії¹²⁰.

Висновки. У процесі проведеного огляду встановлено, що на всіх із розглянутих у цій публікації нами напрямів (зокрема, як у розрізі діяльності Спільної слідчої групи з розслідування тяжких міжнародних злочинів в Україні (ЖТ), так і в царині співробітництва із Міжнародним кримінальним судом, а також наступальних кроках по створенню Міжнародного трибуналу *ad hoc*, ініціативах по забезпеченню відшкодування росією шкоди внаслідок вчинених злочинів на українських теренах, наявних зверненнях України до міжнародних судів та аспектах притягнення до відповідальності на умовах універсальної юрисдикції) ведеться наполеглива робота потужними командами у співпраці із закордонними партнерами та міжнародними інституціями. Стратегія України має чіткий вектор – збір доказів злочинних дій, вчинених країною-агресоркою. Доведено, що всі ці наступальні юридичні кроки, в першу чергу, направлені на захист прав, їх поновлення та відшкодування завданої шкоди українським громадянам та державі Україна. При цьому, викликів теж вдосталь, як і тих дилем, котрі потребують нагального вирішення.

Участь Євроюсту у діяльності Спільної слідчої групи з розслідування тяжких міжнародних злочинів в Україні (ЖТ) забезпечує не лише її організаційну та фінансову стабільність, а й технічну та процесуальну ефективність. Поряд із узгодженою спільною експертною та слідчою діяльністю на українських теренах, задля забезпечення ефективного формування доказової бази, країни-учасниці ведуть, як власні розслідування, так і працюють із тими нашими громадянами (потерпілими та свідками), котрі, втікаючи від нищівних ворожих атак змушені були залишити власні домівки та свою Країну.

Без перебільшення, участь судово-слідчої групи МКСу є унікальною та визначальною, серед іншого, й у перебігу формування доказової бази задля доведення фактів вчинення країною-агресоркою тяжких міжнародних злочинів на українських теренах. Вироки МКСу дозволять не враховувати навіть дипломатичний захист, якщо підсудний

¹²⁰ Валерія Драгомирова Пропозиція України виключити РФ з Радбезу ООН не має підтримки, – МЗС Естонії. Українські Новини. 28 ГРУДНЯ 2022 року. <https://ukranews.com/ua/news/904955-propozytsiya-ukrayiny-vyklyuchyty-rf-z-radbezu-onn-ne-maye-pidtrymky-mzs-estoniyi>

потрапить на територію країни, яка визнає юрисдикцію МКС¹²¹. При цьому, потерпілим, як і юристам варто розуміти, що внутрішні механізми роботи МКСу є специфічними, витратними та тривалими, але ми впевнені, що вони, поряд із іншими судовими розглядами та позасудовими механізмами, здатні забезпечити у перспективі, серед іншого, й невідворотність відповідальності за вчинення воєнних злочинів, геноциду та злочинів проти людяності.

Що ж стосується покарання за агресію, то беззаперечною є необхідність в Міжнародному трибуналі *ad hoc*, і відродно, що вже наявні декілька проєктів його створення, а за останні тижні цей процес значно інтенсифікувався, зокрема Європейським парламентом ухвалено резолюцію про створення спеціального трибуналу; Парламентська асамблея Ради Європи схвалила звіт та резолюцію під назвою «Сексуальне насильство у часи конфліктів» та ухвалила рішення, яким затвердила свої вимоги щодо створення спеціального трибуналу щодо злочину агресії; хоча й у ЄС наразі не дійшли згоди щодо деталей створення такого трибуналу, але ж надано окрему згоду на міжнародне кримінальне переслідування за вчинення злочину агресії; на майданчику Євроюсту триває робота над проведенням міжнародного саміту з питань відповідальності за злочин агресії в Україні; ключова група – «CORE GROUP» налічує вже 20 країн, крайньою на даний час приєдналася Фінляндія.

Наявні позови, триваючі розслідування та прогнозовані розгляди у МКС та Міжнародному трибуналі переслідують й таку мету, як відшкодування заподіяної Україні та українцям шкоди. Однак кінцевої моделі ще не узгоджено, хоча напрацювань є вдосталь. 26 січня 2023 року вже і ПАРЄ визначила, яким має бути майбутній механізм компенсації збитків Україні (буде створений багатостороннім договором або угодою, відкритою для всіх держав-однодумців, за підтримки Організації Об'єднаних Націй, Ради Європи, Європейського Союзу та інших міжнародних організацій). Своєю чергою, для успішності означеної перспективи, надважливою вчора і сьогодні є реалізація та інтенсифікація обмежувальних заходів ЄС, котра вже продемонструвала складність виявлення активів. Тому й такі заходи, як директива Єврокомісії щодо гармонізації кримінальних злочинів та покарань за порушення обмежувальних заходів ЄС є нагальною та такою, котра мала б отримати своє втілення й у нашому національному законодавстві. Загалом, маємо розуміти, що всі ці заходи у своїй сукупності, що

¹²¹ Міністр Малуська спрогнозував, коли будуть перші вирoki щодо військових злочинів Росії в Україні. Інформаційне агентство ASPI. 30.04.2022. <https://aspi.com.ua/news/politika/ministr-malyuska-sprognozuvav-koli-budut-pershi-viroki-schodo-viyskovikh-zlochiviv#gsc.tab=0>

реалізуються у концепті «Заморозити та конфіскувати», не лише фінансово гальмують російську злочинну військову машину, але й дозволять вдало запустити майбутній механізм компенсації збитків. Тобто спільно «зроблене сьогодні» у цій царині і стане нашим «завтра» щодо репарацій. Застосування порядку універсальної юрисдикції теж має свої перспективи.

АНОТАЦІЯ

Даною науковою розвідкою зроблено спробу продовжити, започаткований ще весною 2022 року, цикл оглядів щодо перспектив та невідворотності відповідальності за вчинення воєнних злочинів, геноциду, агресії та злочинів проти людяності. У цьому ракурсі, поряд із переконаннями щодо можливості притягувати до відповідальності за порушення міжнародного права на підставі універсальної юрисдикції, розкрито стан справ із створенням Міжнародного трибуналу *ad hoc* для покарання за злочин агресії та проаналізовано крайні на сьогодні ініціативи у цій царині. Розвинуто судження про дієву наслідковість наявних звернень України до міжнародних судів, співпрацю із Міжнародним кримінальним судом та участь у Спільній слідчій групі з розслідування тяжких міжнародних злочинів в Україні (ЖТ).

Констатовано, що наявні позови, триваючі розслідування та майбутні розгляди у МКС та Міжнародному трибуналі переслідують й таку мету, як відшкодування заподіяної Україні та українцям шкоди. Однак кінцевої моделі ще не узгоджено, хоча напрацювань є вдосталь. 26 січня 2023 року вже і ПАРС окреслила, яким має бути майбутній механізм компенсації збитків Україні.

Аргументовано, що досі практично не вирішеним залишається питання підвищення ефективності пошуку тих активів, котрі мали б бути замороженими та конфіскованими, бо такі кроки здатні не лише фінансово гальмувати російську злочинну військову машину, але й дозволять вдало запустити механізм компенсації збитків. Обґрунтовано, що нагальною і такою, що мала б бути імplementованою й до українського законодавства є європейська ініціатива, котра оприлюднена директивою Єврокомісії щодо гармонізації кримінальних злочинів та покарань за порушення обмежувальних заходів ЄС.

Акцентовано, що за означених реалій, варто й зрозуміти та вірно оцінити справжні спонуки до дії, коли влада країни-агресора розпочала процедуру денонсації міжнародних договорів, з яких її ще не виключила Рада Європи.

Література

1. Dr. Philipp Ambach (Chief, Victims Participation and Reparations Section at the International Criminal Court) у перебігу вебінару «Osoby pokrzywdzone przed MTK: sytuacja Ukrainai».
2. <https://armyinform.com.ua/2023/01/19/ofis-genprokurora-ukrayiny-zadokumentovano-ponad-65-tysyach-voyennyh-zlochyniv/>
3. <https://childrenofwar.gov.ua>
4. <https://www.gp.gov.ua>
5. Soraya Brikci Right to reparations before the ICC. Матеріали презентації на вебінарі від 23 січня 2023 року. https://fileview.fwcdn.com/?url=https://mail.ukr.net/api/public/file_view/list%3Ftoken%3DYULqJSPiEkABO6KvYViPMER4DwVCEakwZ807L-_Sc7kdilrUTVmZKvR7G19agV45baykAlMIDjFFRF3c6x-n0WuYVc8epShWyttcQ:rAYcZUaQd-VpxpZB%26r%3D1674744210605&default_mode=view&lang=ru#start=0
6. Soraya Brikci та Dr. Philipp Ambach у перебігу вебінару «Репарації потерпілим від СНПК: досвід МКС», котрий відбувся 23 січня 2023 року та був організований Центром «ЮрФем: освіта».
7. Tom Dannenbaum MECHANISMS FOR CRIMINAL PROSECUTION OF RUSSIA'S AGGRESSION AGAINST UKRAINE / Механізми кримінального переслідування агресії Росії проти України. URL: <https://www.justsecurity.org/80626/mechanisms-for-criminal-prosecution-of-russias-aggression-against-ukraine/>
8. Антонюк Н. Забезпечення справедливого та ефективного правосуддя в Україні у справах про воєнні злочини є ключовим. Судова влада України. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/press-centr/news/1301090/>
9. Басиста І.В. Кримінальні процесуальні та криміналістичні проблеми провадження слідчих (розшукових) дій при розслідуванні кримінальних правопорушень, що вчинені щодо жінок та дітей в умовах воєнного стану. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Кримінально-правові, кримінологічні, кримінальні процесуальні та криміналістичні проблеми протидії злочинності в умовах воєнного стану (електронне видання. Львів, Київ, Дніпро, 20 квітня 2022 року). ЛьвДУВС, НАВС, ЛугДУВС ім. Е.О. Дідоренка, ДДУВС. С. 53-59.
10. Басиста І.В. Перспективи відшкодування росією шкоди внаслідок вчинених злочинів на українських теренах. Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування: матеріали науково-практичного семінару (Львів, 2 грудня 2022). Львів: ЛьвДУВС. 2022. С. 6-11. URL: <https://www.lvduvs.edu.ua/uk/library/materialy-naukovykh-konferentsii.html>
11. Басиста І.В., Назар Ю.С., Хатнюк Ю.А. Захист прав дітей та забезпечення їх безпеки за умов воєнних злочинів, геноциду, агресії та

злочинів проти людяності/ Protecting the rights of children and ensuring their safety in the context of war crimes, genocide, aggression and crimes against humanity: розділ у колективній монографії «Juvenile policy as a component of supporting Ukraine's national security and defense» (dedicated to the 53rd anniversary of the UN General Assembly adoption of the Declaration of the Rights of the Child and the 56th anniversary of the establishment of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs): Scientific monograph. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2023. P. 42-78. 552. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/287/7881/16459-1> <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-276-0-2>

12. Басиста І.В. Порушення прав дітей в Україні та злочини щодо дітей, скоєні російською армією під час широкомасштабної війни, розв'язаної росією 24 лютого 2022 року (продовження огляду). Матеріали круглого столу «Кримінально-правові й процесуальні відповіді на виклики воєнного стану в Україні. Факультет правничих наук Національного університету «Кієво-Могилянська академія» (27 січня 2023 року). Київ : НаУКМА, 2023.

13. Басиста І.В. Притягнення до відповідальності за вчинення воєнних злочинів, геноциду, агресії та злочинів проти людяності. Українська кримінальна юстиція в умовах війни: матеріали VIII (XXI) Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 9–11 червня 2022 року) / упорядник І. Б. Газдайка-Василишин. Львів: ЛьвДУВС, 2022. С.17-44. URL: <https://www.lvduvs.edu.ua/uk/library/materialy-naukovykh-konferentsii.html>

14. Басиста І.В., Благута Р.І., Комісарчук Ю.А. Актуальні проблеми застосування кримінального процесуального законодавства: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 432 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/5086>

15. Булавін Денис США визнали ПВК «Вагнер» транснаціональною злочинною організацією. 26 січня 2023 року. URL: <https://hromadske.ua/posts/ssha-viznali-pvk-vagner-transnacionalnoyu-zlochinnoyu-organizaciyeyu-sho-ce-dast>

16. В Гаазі представили докази причетності Путіна до збиття літака рейсу МН17, однак його не судитимуть і справу закрили. ТСН. 9 лютого 2023 року. URL: <https://tsn.ua/exclusive/v-gaazi-predstavili-dokazi-prichetnosti-putina-do-zbittya-litaka-reysu-mn17-odnak-yogo-ne-suditimut-i-spravu-zakrili-2261182.html>

17. В ООН можуть розглянути проєкт резолюції щодо створення трибуналу над РФ – ЗМІ. Київ 24. 5 грудня 2022 року. URL: <https://24.kyiv.media/news/v-oon-mozhut-rozglyanuty-proyekt-rezolyucziyishhodo-stvorennya-trybunalu-nad-rf-zmi>

18. Воєнні злочини: методологія розслідувань для громадських організацій. ГО «ТРУС ХАУНДС». Truth Hounds NGO Copyright ©

CivilM+ 2023. 40 с. <https://truth-hounds.org/wp-content/uploads/2023/01/voenni-zlochini-metodologiya-rozsliduvan-dlya-gromadskih-organizacij.pdf>

19. В Офісі генпрокурора відкрили понад шість тисяч справ за фактом держзради та співпраці з ворогом. 19 січня 2023 року. URL: <https://regionews.ua/ukr/news/ukraine/1674120281-v-ofisi-genprokurora-vidkrili-ponad-shist-tisyach-sprav-za-faktom-derzhzradi-ta-spivpratsi-z-vorogom>

20. В Україні з 24 лютого загинули понад 9 тисяч цивільних. МВС. Київ 24. 4 грудня 2022 року. URL: <https://24.kyiv.media/news/v-ukrayini-z-24-lyutogo-zagynuly-ponad-9-tysyach-cyvilnyh-mvs>

21. В Україні загинули понад 6700 цивільних – оновлені дані ООН. Укрінформ. 5 грудня 2022 року. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubricato/3628388-v-ukraini-zagynuli-ponad-6700-civilnih-onovleni-dani-oon.html>

22. Велика Британія планує спрямувати заарештовані гроші російських бізнесменів на відновлення України, – Клеверлі. ЦЕНЗОР.НЕТ. 13 грудня 2022 року. URL: <https://censor.net/ua/news/3386826/velyka-brytaniya-planuye-spryamuvaty-zaareshtovani-groshi-rosiyskyh-biznesmeniv-na-vidnovlennya-ukrayiny>

23. Венедіктова: Найбільша в історії МКС команда працює в Україні для притягнення до відповідальності воєнних злочинців. 30.05.2022. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/835776.html>

24. Війна РФ проти України. Франція заявила про початок роботи зі створення спецтрибуналу. Радіо Свобода. 01 грудня 2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-frantsiya-spetstrybunal/32156854.html>

25. Віталія Лебідь Яким має бути спеціальне правосуддя для злочинів проти українського народу. Закон і Бізнес. 8.04.2022. URL: <https://zib.com.ua/ua/151148.html>

26. Восстановление Украины: Денис Шмыгаль представил новый масштабный проект на Форуме в Давосе. ФЛОТ 2017. 18 січня 2023 року. URL: <https://flot2017.com/vosstanovlenie-ukrainy-denis-shmygal-predstavil-novyy-masshtabnyj-proekt-na-forume-v-davose/>

27. Гаага візьметься за справу про воєнні злочини РФ в Україні вже цієї зими, – Bloomberg. ФОКУС. 20.07.2022. URL: <https://focus.ua/uk/voennye-novosti/522841-gaaga-vozmetsya-za-delo-o-voennyh-prestupleniyah-rf-v-ukraine-uzhe-etoj-zimoy-bloomberg>

28. Генпрокурор: Ухвалення резолюції про спецтрибунал означає, що ЄС підтримує Україну. INTERFAX – Україна. 19 січня 2023 року. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/885616.html>

29. Герасименко Ярослав Нідерланди готові прийняти у себе трибунал над росією. HROMADSKЕ.UA. 13 грудня 2022 року. URL: <https://hromadske.ua/posts/niderlandi-gotovi-prijnyati-u-sebe-tribunal-nad-rosiyeyu>

30. Глава МЗС Чехії висловився за спецтрибунал над вищим керівництвом РФ за воєнні злочини в Україні. Європейська Правда. 6 листопада 2022 року. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/11/6/7150107/>

31. Дзенана Карабеговіч Комісія ООН щодо України підтвердила факти сексуального насилля російських військових щодо дітей – Джумхур. Радіо Свобода. 25.01.2023. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/intervyu-dzhumkhur-komisiya-onn-zlochynu-rosiyi/32235955.html>

32. До десятого позову України проти РФ до ЄСПЛ мають намір приєднатися ще 18 країн-членів Ради Європи. DELO.UA. 17 вересня 2022 року. URL: <https://delo.ua/politics/do-desyatogo-pozovu-ukrayini-proti-rf-do-jespl-mayut-namir-prijednatisya-shhe-18-krayin-cleniv-radijevropi-404203/>

33. «Довести злочини росіян буде легше, ніж злочини сербів» – дослідник геноциду боснійців. Радіо Свобода. 26 листопада 2022 року. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrainian-genocide-russia-scholar-interview/32149999.html>

34. Драккіна Єлизавета Європарламент закликав створити спецтрибунал для Росії та Білорусі. РБК-Україна. 19 січня 2023 року. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/spetstribunalu-rf-ta-bilorusi-butievroparlament-1674128412.html>

35. Драгомирова Валерія Пропозиція України виключити РФ з Радбезу ООН не має підтримки, – МЗС Естонії. Українські Новини. 28 грудня 2022 року. URL: <https://ukranews.com/ua/news/904955-propozytsiya-ukrayiny-vyklyuchyty-rf-z-radbezu-onn-ne-maye-pidtrymku-mzs-estoniyi>

36. Дроздов О.М., Дроздова О.В., Карпенко М.О., Зуєв В.В. Співробітництво із міжнародним кримінальним судом: організаційні, юрисдикційні та кримінальні процесуальні аспекти. Юридичний електронний науковий журнал. № 8. 2022. С. 485-492.

37. Експрокурор у справі Мілошевича: Путіна важливо судити. Українська Правда, Європейська Правда. 1 січня 2023 року. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/01/1/7383207/>

38. Євгеній Єнін: Від обстрілів окупантів загинуло вже понад 9 400 мирних жителів. УРЯДОВИЙ КУР'ЄР. 5 грудня 2022 року. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/news/evgenij-yenin-vid-obstriliv-okupantiv-zaginulo-vz/>

39. Єврокомісія представила пропозиції щодо криміналізації порушення санкцій ЄС проти РФ. Європейська Правда. 2 грудня 2022 року. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/12/2/7151742/>

40. Європа може відіграти історичну роль у створенні спеціального міжнародного трибуналу для притягнення росії до відповідальності за злочини в Україні та механізму виплати росіянами компенсацій.

УКРІНФОРМ. 13.10.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubricato/3592416-zelenskij-u-pare-zaklikav-pidtrimati-stvorennia-tribunalu-dla-rosii.html>

41. Європарламент погодив мандат Євроюсту щодо розслідування воєнних злочинів в Україні. 19.05.2022. URL: <https://www.dw.com/uk/yer-pohodyv-mandat-yevroiustu-shchodo-voiennykh-zlochyniv-v-ukraini/a-61854007?maca=ukr-rss-ukrnet-ukr-all-3816-xml>

42. Європарламент ухвалив резолюцію про створення спецтрибуналу щодо злочину агресії РФ проти України. Радіо Свобода. 19 січня 2023 року. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-rezoliutsiya-es-spetstrybunal/32230668.html>

43. Єрмак провів засідання робочої групи зі створення трибуналу щодо агресії проти України. INTERFAX – Україна. 13 лютого 2023 року. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/891107.html>

44. ЄС погодився допомагати Україні створити міжнародний суд для лідерів РФ. Українська Правда, Європейська Правда. 3 лютого 2023 року. URL: <https://www.euointegration.com.ua/news/2023/02/3/7155491/>

45. ЄСПЛ оголосить рішення щодо прийнятності справи «Україна та Нідерланди проти Росії» 25 січня. DELO.UA. 9 СІЧНЯ 2023 РОКУ. URL: <https://delo.ua/politics/jespl-ogolosit-risennya-shhodo-priinyatnosti-spravi-ukrayina-ta-niderlandi-proti-rosiyi-25-sichnya-409295/>

46. Ірина Гамалій Про підозру у вчиненні воєнних злочинів в Україні повідомили 176 військовим РФ, – Офіс генпрокурора. LB.UA. 5.10.2022. URL: https://lb.ua/society/2022/10/05/531572_pro_pidozru_vchinenni_voiennih.html

47. Ірина Драбок Прокурор Міжнародного кримінального суду Карім Хан: «Я зосереджений на тому, щоб розслідування було ефективним, а не повільним» Укрінформ, Гаага. Урядовий Кур'єр. URL: 29.07.2022. <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/prokuror-mizhnarodnogo-kriminalnogo-sudu-karim-han/>

48. Кримінальний процес: підручник у 3-х частинах / Басиста І.В., Благута Р. І., Гловюк І. В. та ін. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. <https://www1.lvduvs.edu.ua/pidruchnyky-posibnyku>

49. Кулеба в Гаазі назвав п'ять параметрів спецтрибуналу для покарання керівництва РФ за агресію проти України. Інформаційне агентство ASPI. 14.07.2022. URL: <https://aspi.com.ua/news/politika/kuleba-v-gaazi-nazvav-pyat-parametriv-spectribunalu-dlya-pokarannya-kerivnictva-rf-za#gsc.tab=0>

50. Кулеба та глава МЗС Нідерландів обговорили кроки для створення Спецтрибуналу щодо РФ. Європейська Правда. 15 листопада 2022 року. URL: <https://www.euointegration.com.ua/news/2022/11/15/7150690/>

51. Кулеба: Ухвалення резолюції про спецтрибунал – це важливий крок до переслідування керівництва РФ. INTERFAX – Україна. 19 січня 2023 року. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/885583.html>

52. Міжнародний кримінальний суд долучився до розслідування воєнних злочинів рф в Україні. 25.04.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3467098-miznarodnij-kriminalnij-sud-dolucivsa-do-rozsliduvanna-voennih-zlociniv-rf-v-ukraini.html>

53. Міжнародний кримінальний суд долучився до розслідування воєнних злочинів рф в Україні. Фокус. 25.04.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3467098-miznarodnij-kriminalnij-sud-dolucivsa-do-rozsliduvanna-voennih-zlociniv-rf-v-ukraini.html>

54. Міністр закордонних справ Нідерландів Вопке Гукстра подякував Міжнародному кримінальному суду та Європейській комісії за проведення заходу щодо війни в Україні та наголосив, що для досягнення справедливості треба об'єднати зусилля. Укрінформ. 14.07.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3528738-gukstra-na-konferencii-v-gaazi-sodo-zlociniv-rf-nam-potribna-strategia-pidzvitnosti.html>

55. Міністр Малюська спрогнозував, коли будуть перші вироки щодо військових злочинів Росії в Україні. Інформаційне агентство ASPI. 30.04.2022. URL: <https://aspi.com.ua/news/politika/ministr-malyuska-sprognozuvav-koli-budut-pershiviroki-schodo-viyskovikh-zlociniv#gsc.tab=0>

56. Міністри МЗС України та Естонії узгодили кроки щодо створення спецтрибуналу у справі російської агресії. MIND. 12.11.2022. URL: <https://mind.ua/news/20249454-ministri-mzs-ukrayini-ta-estoniyi-uzgodili-kroki-shchodo-stvorennya-spectribunalu-u-spravi-rosijskoyi-agre>

57. Міністри юстиції G7 проведуть першу в історії зустріч – щодо розслідування воєнних злочинів в Україні. Українська правда, Європейська правда. 27 листопада 2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/11/27/7378157/>

58. Міська влада Гааги підтримує проведення спецтрибуналу над Путіним у місті. Українська Правда, Європейська Правда. 4 січня 2023 року. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/01/4/7153594/>

59. МКС може розпочати розслідування щодо Путіна за удари по енергетиці України – глава мін'юсту Німеччини. ГОРДОН. 17 грудня 2022 року. URL: <https://gordonua.com/ukr/news/worldnews/mvs-mozhe-rozpochatirozsliduvannjashchodo-putina-za-udari-po-energetitsi-ukrajini-ndash-golova-min-justu-nimechchini-1641245.html>

60. Навроцька В. Взаємодія МКС та внутрішньодержавних правоохоронних органів щодо розслідування фактів збройної агресії РФ проти України. Knowledge, Education, Law, Management. 2022. № 2 (46). URL: <http://kelmczasopisma.com/ua/viewpdf/8633>

61. Німецькі прокурори зібрали сотні свідчень воєнних злочинів РФ в Україні. Голос Америки 5.02.2023. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/6948647.html>

62. Німеччина закликає до створення спеціального трибуналу проти Росії – Бербок. Радіо Свобода. 16 січня 2023 року. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-nimechchyna-rosija-trybunal/32226107.html>

63. Обговорили кроки для створення спецтрибуналу для російських воєнних злочинців, – Кулеба провів розмову з естонським колегою Рейнсалу. ЦЕНЗОР. НЕТ. 23.10.2022. URL: https://censor.net/ua/news/3375741/obgovoryly_kroky_dlya_stvorenniya_spetstrybunalu_dlya_rosiyisk_yh_voyennyh_zlochynstiv_kuleba_proviv_rozmovu

64. Олександра Примаченко «Воєнний злочинець буде заарештований, шойно вийде за межі своєї країни, без строку давності» – голова Касаційного кримінального суду. Ракурс. 24 жовтня 2022 року. <https://racurs.ua/ua/3025-toy-hto-natyskaie-knopku-maie-znaty-yogo-derjava-zaplatyt-za-vsi-ci-ruynuvannya-suddya-vs.html>

65. ООН офіційно підтвердила загибель майже семи тисяч мирних українців. 27 грудня 2022 року. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/oon-zahybel-myrykh-zhyteliv/6893406.html>

66. Осиченко Микола, президент Маріупольського телебачення, волонтер, громадський діяч розповів, як розгорталися події в Маріуполі на початку війни. 18.08.2022. URL: https://dnipro.tv/dumka-eksperta/mykola-osychenko-prezydent-mariupolskoho-telebachennia-volonter-hromadskiy-diiach-rozpoviv-iaak-rozhortalsia-podii-v-mariupolii-na-pochatku-viiny/?fbclid=IwAR0btsZnZ2Kc4Wa9FeluQE_cBsVpvydPiNETkUKiFxpuprpbgr0yoaMfKgc

67. Офіс Генпрокурора України: задокументовано понад 59 тисяч воєнних злочинів. Інформаційне агентство АрміяInform. 28 грудня 2022 року. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/12/28/ofis-genprokurora-ukrayiny-zadokumentovano-ponad-59-tysyach-voyennyh-zlochyniv/>

68. Офіс омбудсмена верифікував перебування в РФ 12 тисяч українських дітей. Радіо Свобода. 14 грудня 2022 року. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-dity-vyvezennia-uf/32176786.html>

69. ПАРЕ визнала, що військова агресія РФ проти України почалася у 2014, а не 2022 році. 24 січня 2023 року. Українська Правда, Європейська правда. URL: <https://www.euointegration.com.ua/news/2023/01/24/7154747/>

70. ПАРЕ визначила, яким має бути майбутній механізм компенсації збитків Україні. УКРІНФОРМ. 26 січня 2023 року. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3659873-pare-viznacila-akim-mae-buti-majbutnij-mehanizm-kompensacii-zbitkiv-ukraini.html>

71. ПАРЕ ухвалила рішення про спільну відповідальність влади РФ та Білорусі за злочин агресії. Українська Правда, Європейська правда.

26 січня 2023 року. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/01/26/7154923/>

72. Покарати росію: Зеленський утворив робочу групу щодо створення трибуналу. УКРІНФОРМ. 22.09.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3577435-pokarati-rosiu-zelenskij-utvoriv-robocu-grupu-sodo-stvorennna-tribunalu.html>

73. Понад 51 тисячу кримінальних злочинів скоїли рашисти за 10 місяців війни. Інформаційне агентство АрміяInform. 25 грудня 2022 року. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/12/25/pomad-51-tysyachu-kryminalnyh-zlochyniv/>

74. Президент ПАРС сказав, яку ціну доведеться заплатити Росії для повернення до Ради Європи. Українська Правда, Європейська Правда. 27 січня 2023 року. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/01/27/7386773/>

75. Привлечь к ответственности за войну лично Путина нереалистично – Комиссар ООН. ОСТРО. 28.12.2022. URL: <https://www.ostro.org/ru/news/pryvlech-k-otvetstvennosty-za-voynu-lychno-putyna-nerealystychno-komyssar-oon-i399184>

76. Прокурор МКС виступив проти ідеї ЄС про створення спеціального трибуналу для розслідування злочинів росії. MIND.UA. 6 грудня 2022 року. URL: <https://mind.ua/news/20250365-prokuror-mks-vistupiv-proti-ideyi-es-pro-stvorennya-specialnogo-tribunalu-dlya-rozsliduvannya-zlochyniv>

77. 15 дуже важливих причин. Чому світові потрібна перемога України. NEW VOICE. 26 січня 2023 року. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/putin-golovna-zagroza-timoti-snyder-pro-te-chomu-svitovi-potribna-peremoga-ukrajini-ostanni-novini-50299922.html>

78. Рада Європи затвердила план дій для України на рекордні 50 млн євро. Українська Правда, Європейська Правда. 14 грудня 2022 року. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/12/14/7380755/>

79. Розслідування воєнних злочинів: у Франції розпочалося навчання 18 українських прокурорів і поліцейських. Радіо Свобода. 14 лютого 2023 року. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-frantsiya-navchannya-rozsliduvannya-ukrayina/32270880.html>

80. Росія має нести відповідальність за воєнні злочини в Україні – Зеленський. Автор: Інформаційне агентство ASPI. 27 грудня 2022 року. URL: <https://aspi.com.ua/news/politika/rosiya-mae-nesti-vidpovidalnist-za-voenni-zlochyni-v-ukraini-zelenskiy#gsc.tab=0>

81. Росія перетворює окуповані райони Луганської області на концтабір –ОБА. NEW VOICE. 26 січня 2023 року. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/gayday-rozpoviv-shcho-rosiya-peretvoryuye-lugansku-oblast-na-konctabir-novini-ukrajini-50300058.html>

82. Россия выходит из всех европейских конвенций. 1.01.2023. URL: <https://newssky.com.ua/rossiya-vyhodit-iz-vseh-evropejskih-konvenczij/>

83. Румунія приєдналася до Спільної слідчої групи з розслідування тяжких міжнародних злочинів в Україні. INTERFAX –Україна. 13 жовтня 2022 року. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/865379.html>

84. Русские нацисты в январе убили более сотни украинцев – данные ООН. ФЛОТ 2017. 17 січня 2023 року. URL: <https://flot2017.com/russkie-nacisty-v-yanvare-ubili-bolee-sotni-ukraincev-dannye-onn/>

85. Саша Картер »Земля горітиме під ногами росіян»: Кулеба відзвітував про кроки до створення спеціального трибуналу над рф. Українські Національні Новини: інформаційне агентство. 13.07.2022. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1985500-zemlya-goritime-pid-nogami-rosiyan-kuleba-vidzvituvav-pro-kroki-do-stvorenniya-spetsialnogo-tribunalu-dlya-rf>

86. Сенат США ухвалив закон про правосуддя для жертв воєнних злочинів, який дозволяє притягати до відповідальності громадян інших країн. INTERFAX –Україна. 22 грудня 2022 року. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/880044.html>

87. Стецюк М. М. Формування доказів у кримінальних провадженнях про воєнні злочини за стандартами міжнародного кримінального суду. Київ. 2022. С. 115-117. та ін.

88. Страны G7 договорились о сотрудничестве в расследовании преступлений РФ – подробности. ФЛОТ. 30 листопада 2022 року. URL: <https://flot2017.com/strany-g7-dogovorilis-o-sotrudnichestve-v-rassledovanii-prestuplenij-rf-podrobnosti/>

89. У Гаазі створили групу діалогу для притягнення РФ до відповідальності за злочини. ЦЕНЗОР. НЕТ. 14.07.2022. URL: https://censor.net/ua/news/3354198/u_gaazi_stvoryly_grupu_dialogu_dlya_prytuagnennya_rf_do_vidpovidalnosti_za_zlochyny

90. У ЄС готують позицію щодо створення спецтрибуналу для покарання керівництва Росії. Європейська Правда. 22 листопада 2022 року. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/11/22/7151140/>

91. У Парижі розпочалася міжнародна конференція з підтримки України. Європейська Правда. 13 грудня 2022 року. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/12/13/7152394/>

92. У парламенті Нідерландів підтримали створення спецтрибуналу для Росії в Гаазі. Українська Правда, Європейська Правда. 20 жовтня 2022 року. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/10/20/7149070/>

93. Україна готується до офіційних кроків, які доведуть незаконне перебування РФ у Раді Безпеки ООН – Кулеба. Interfax – Україна.

20 грудня 2022 року. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/879469.html>

94. Україна має змінити свої правила, щоб приєднатися до Європи: інтерв'ю з євродепутатом від Польщі Сікорським. 7 грудня 2022 року. URL: <https://uatv.ua/uk/ukrayina-maye-zminyty-svoyi-pravylya-shhob-pryuednatsya-do-yevropy-interv-yu-z-yevrodeputatom-vid-polshhi-sikorskyum/>

95. Україна опрацює кілька варіантів створення спецтрибуналу для росії – МЗС. УКРІНФОРМ. 24.10.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-crimea/3599834-ukrayina-opracovue-kilka-variantiv-stvorennja-spectribunalu-dla-rosii-mzs.html>

96. Україна притягне до відповідальності за злочин агресії вище політичне та військове керівництво РФ, – в ОП розповіли про проєкт міжнародного суду. Цензор. Нет. 21.07.2022. URL: https://censor.net/ua/news/3355672/ukrayina_prytyagne_do_vidpovidalnosti_za_zlochyn_agresiyi_vyshe_politychne_ta_viyiskove_kerivnytstvo

97. Україна, Польща та Литва створили спільну робочу групу щодо воєнних злочинів РФ. Європейська правда. 25.03.2022. URL: <https://www.euointegration.com.ua/news/2022/03/25/7136657/>

98. Фінляндія приєдналася до групи країн, що працюють над покаранням Росії за злочин агресії. Українська Правда, Європейська Правда. 3 лютого 2023 року. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/02/3/7387783/>

99. Через повномасштабну війну росії проти України у нашій державі безвісти зникло 15 тисяч людей. Укрінформ. 5 грудня 2022 року. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3628190-cerez-povnomasstabnu-vijnu-rf-v-ukraini-bezvisti-znikli-15-tisac-osib.html>

100. Шевченко С. Резолюція Генасамблеї про репарації – перший крок до конфіскації активів РФ – британський юрист. Радіо Свобода. 15 листопада 2022 року. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/reparations-ukraine-gemeral-assembly-un-russia-war/32132159.html>

101. Шмигаль оголосив про запуск фінансового та енергетичного «Рамштайнів». ЦЕНЗОР.НЕТ. 24 січня 2023. URL: https://censor.net/ua/news/3395387/shmygal_ogolosyv_pro_zapusk_finansovogo_ta_energetychnogo_ramshtayniv

102. Щербань Є.В. Проблеми визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду на національному рівні. Невідкладні заходи з протидії російської агресії: політичні, юридичні, економічні, управлінські та соціальні аспекти: збірник науково-практ. конфер. /Національна академія державного управління при Президентіві України, Представництво Президента України в АРК (м. Київ, 4 вересня 2018 р.). Київ, 2019. URL: <http://www.ppu.gov.ua/wpcontent/uploads/2018/11/materyalnauchnopraktycheskoj-konferentsyy-neotlozhnye-mery-po-protyvodejstvyyu-rossyjskoj-agressyy-yzkryma.-polytycheskye->

yurydycheskye-ekonomycheskye-upravlencheskye-y-sotsyalnye-aspekty
04.09.2018.pdf

103. Як ЄС та МКС допомагають Україні в розслідуванні воєнних злочинів РФ. DW.COM. 7.06.22. URL: <https://www.dw.com/uk/yak-yes-ta-mks-dopomahaiut-ukraini-v-rozsliduvanni-voiennykh-zlochyniv-rf/a-62051363?maca=ukr-rss-ukrnet-ukr-all-3816-xml>

Information about the authors:

Basysta Iryna Volodymyrivna,

Doctor of Legal Sciences, Professor,
Professor at the Department of the Criminal Procedure and Criminology
Lviv State University of Internal Affairs
Member of the Academic Advisory Council under the Supreme Court
26, Horodotska str, Lviv, 79007, Ukraine

Vlasova Hanna Petrivna,

Doctor of Legal Sciences, Professor, Honored Worker of Science
and Technology of Ukraine,
Head of the Public Law Department
Faculty of Law and International Relations
Borys Grinchenko Kyiv University
13-B, Levka Lukyanenko str., 04212, Kyiv, Ukraine

Stratonov Vasyl Mykolaiovych,

Doctor of Law, Professor,
Professor at the Department of National, International Law
and Law Enforcement
Kherson State University,
27, Universytetska str., 73003, Kherson, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7548-0630>
Profile Google Scholar:
<https://scholar.google.com.ua/citations?user=lfvCZ0wAAAAJ&hl=ru>
Scopus Author ID: 57208740189
Web of Science Researcher ID AAX-6407-2020